

स्वकेन्द्रीथी सभकेन्द्री
विश्व तरङ्गनी उडान

पंख

अंक 30 | जुलाई 2016

लोग टूट जाते हैं एक घर बनाने में
तुम तरस नहीं खाते बस्तियां जलाने में।
- बशीर बद्र

nilesh photography

<http://www.facebook.com/pankhemagazine>

સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી
વિશ્વ તરફની ઉડાન

પંખ મેગેઝીન

અનુક્રમ

૦૨	સંપાદકની કલમે	યાજ્ઞિક વધાસિયા
૦૩	Issue Special	કૃષ્ણકાંત ઉનડકટ
૦૬	લ્યો.. લખાઈ ગઈ કવિતા	તુષાર શુક્લ
૦૮	ટેકવેરિયા	સ્પર્શ હાર્દિક
૧૨	લ્યો.. લખાઈ ગઈ કવિતા	વિપિન પરીખ
૧૩	તમને મળ્યાનું યાદ	રાજુલ ભાનુશાલી
૧૬	Humour૨સ	દર્શિલ ચોહાણ
૧૮	ઝિંદગી.com	ઉમા પરમાર
૨૧	લ્યો.. લખાઈ ગઈ કવિતા	મહેન્દ્ર પોશિયા
૨૨	પેરિસ્કોપ	યાજ્ઞિક વધાસિયા
૨૫	મલ્ટીવર્સ	જીગર સાગર
૨૮	લ્યો.. લખાઈ ગઈ કવિતા	વિપુલ માંગરોલિયા
૨૯	અસ્પર્શ્ય	મીરા જોશી
૩૧	Tech-Talk	વિપુલ હડિયા
૩૪	Catalyst	અનંત ગોહિલ
૩૭	Knowtamin	વિરલ જોશી
૩૮	ખુલ્લા દ્વાર	ડૉ. બેલા દોંગા

સંપાદકની કલમે

યાજ્ઞિક વધાસિયા

माना कि इस जमी को न गुलज़ार कर सके
कुछ खार कम तो कर गऐ गुजरे जिधर से हम
- साहिर लुधियानवी

સાહિત્ય ખાલી મોજ-મજા-જલસા માટે નથી. સાહિત્ય એ છે, જે તમને સમાજનું સાચું દર્શન કરાવે છે, સમાજને અરીસો દેખાડે છે, લોકોની લાગણીઓને વાચા આપે છે, ઉત્તમને 'ઉત્તમ' કહીને બિરદાવવાની સાથેસાથે ખરાબને ખરાબ કહેવાની હિંમત બતાવે છે. નગ્નને નગ્ન તરીકે ચીતરે છે અને ક્યારેય કોઈની ચાટુકારી કરતું નથી. જે લખાણ વાંચીને વાચક વિચારતો ના થઈ જાય, એ લખાણનું કોઈ મહત્વ રહેતું નથી. સોવિયેત યુનિયનના ક્રાંતિકારી જોસેફ સ્ટાલિન પણ લખે છે કે, "લેખક એ આત્માનો એન્જિનર છે." કંઈક વાંચીને અંદર કંઈ ખળભળે નહીં, તો લખેલા શબ્દો વ્યર્થ છે.

આથી જ 'પંખ'નો ત્રીસમો અંક 'SOCIAL THEME' પર છે. અમે શક્ય એટલો આખા અંકને SOCIAL TOUCH આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. આ અંકમાં તમને આજના સમાજજીવનનું પ્રતિબિંબ જોવા મળશે. ક્યાંક અમુક પ્રશ્નો પૂછાશે, તો ક્યાંક અમુક જવાબો અપાશે. ક્યાંક કોઈ આક્રોશ કે ચિંતા પ્રગટ થતા દેખાશે, ક્યાંક સામાજિક વ્યવસ્થા પર કટાક્ષ થતો જોવા મળશે, તો ક્યાંક ખુલ્લેઆમ આક્રોશ પ્રગટ ન કરી શક્યાનું દુઃખ છતું થતું પણ દેખાશે.

બસ વધુ નથી કહેવું. આ અંકને વાંચો, માણો, સમજો, વિચારો અને ફેલાવો. પ્રતિભાવો આપવાનું ના ભૂલશો.

ટપકું

એક લેખક પેન ત્યારે જ ઉપાડે છે, જ્યારે એની ભાવનાઓને ઠેસ પહોંચે છે. જો તમે મારી વાર્તાઓ સહન જ નથી કરી શકતા, તો આ સમાજ જ આખો અસહનીય છે. હું કોણ છું આ સમાજના કપડાં ઉતરવા વાળો, જે પહેલેથી જ નગ્ન છે? આ સમાજ પર ઢાંકપિછોડો કરવા નથી ઈચ્છતો હું, ને મારું કામ પણ નથી એ.

- મન્ટો

Issue Special

કૃષ્ણકાંત ઉનડકટ

જે થાય છે એ સારા માટે જ થાય છે

જિંદગી સે યહી ગિલા હૈ મુઝે, તૂ બહુત દેર સે મિલા હૈ મુઝે,
તૂ મહોબ્બત સે કોઈ ચાલ તો ચલ, હાર જાને કા હૌસલા હૈ મુઝે

-અહમદ ફરાઝ

માણસ ફક્ત આશા, અપેક્ષા અને અરમાનો ઉપર જ જીવતો હતો નથી. માણસ આશ્વાસન ઉપર પણ જીવતો હોય છે. નિષ્ફળતા અને અઘરા સમયમાં માણસને બે વસ્તુની સૌથી જરૂર પડે છે. એક છે સહાનુભૂતિ અને બીજું આશ્વાસન. સફળતા અને જિંદગીની હકીકત છે તો નિષ્ફળતા એ પણ જીવનનું સત્ય છે. કોઈ માણસ ક્યારેય હંમેશાં સફળ થતો હતો નથી. કોઈ નિષ્ફળતા પણ કાયમી હતી નથી. કોઈ પણ મહાન માણસની કિતાબ લઈને વાંચી જુઓ, એ ક્યારેક તો નિષ્ફળ ગયો જ હોય છે. કોઈના વિશે જાણીએ ત્યારે પણ સરવાળે તો આપણે આશ્વાસન જ મેળવતાં હોઈએ છીએ. જોયું, એ કેવી ખરાબ પરિસ્થિતિમાંથી બહાર આવ્યો છે? એને પણ સંઘર્ષ કરવો પડ્યો છે.

દરેક માણસે પોતાની લડાઈ લડવાની હોય છે. કોઈની લડાઈ સહેલી હોય છે, તો કોઈની અઘરી. કોઈની લડાઈ ટૂંકા ગાળાની હોય છે તો કોઈની લોંગ ટર્મની. લડાઈ તો હોવાની જ છે. યાદ

રાખવા જેવી વાત એ જ હોય છે કે કોઈ લડાઈ અંતિમ હતી નથી. એક લડાઈ હારી ગયા એટલે કંઈ ખતમ થઈ જતું નથી. કોઈ પણ કલાકારની વાત લઈ લ્યો, બધી ફિલ્મો કોઈની સફળ ગઈ નથી. કોઈ ખેલાડીનું પફોર્મન્સ એકસરખું રહ્યું નથી. સચીન તેંડુલકર પણ અનેક વખત ઝીરોમાં આઉટ થયા છે. આપણે આપણી નિષ્ફળતાને કઈ રીતે લઈએ છીએ તેના ઉપર આપણા ભવિષ્યનો આધાર હોય છે.

હા, ઘણી વખત આપણને એવું લાગતું હોય છે કે બધું ખતમ થઈ ગયું છે. હવે હું કંઈ કરી શકીશ નહીં. મારું કોઈ ફ્યૂચર નથી. હું ક્યારેય સફળ નહીં થાઉં. મારી કરિયરનું પૂર્ણવિરામ આવી ગયું છે. આવું આપણને ફિલ થતું હોય છે પણ એવું હોતું નથી. એ કામચલાઉ જ હોય છે. આપણે નિષ્ફળ જઈએ ત્યારે આપણા તરફ સાંત્વના કે સહાનુભૂતિ બતાવનારા એવું આશ્વાસન આપતા હોય છે કે જે થતું હશે એ સારા માટે જ થતું હશે. બધું સમુસૂતરું થઈ જશે. ગોડ મસ્ટ હેવ બેટર પ્લાન્સ ફોર યુ.

એક યુવાનની વાત છે. તેને ખોટા આક્ષેપો કરી નોકરીમાંથી કાઢી મુકાયો. તેનો કંઈ વાંક ન હતો. એ હતાશ થઈ ગયો. સારા અને મહેનતુ માણસની આ દુનિયામાં કોઈ કદર જ નથી. મને કાઢી મુકાયો છે એ ખબર પડ્યા પછી હવે મને કોઈ નોકરી પણ નહીં આપે. એ એટલો બધો ડિપ્રેસ થઈ ગયો કે તેણે આપઘાત કરવાનું નક્કી કરી લીધું. એ આપઘાત કરવા જતો હતો. ટ્રેન નીચે કપાઈને મરી જવાનું તેણે નક્કી કર્યું. પાટા સુધી પહોંચે એ પહેલાં તેને એક સાધુ મળ્યા. સાધુ પારખી ગયા કે આ યુવાન કંઈક મુશ્કેલીમાં છે. તેમણે યુવાનને પૂછ્યું કે શું થયું? યુવાને બધી વાત કરી કે તેને નોકરીમાંથી કાઢી મુકાયો છે અને પોતે આપઘાત કરવા જઈ રહ્યો છે. સાધુએ કહ્યું કે, હતાશ ન થા. જે થતું હશે એ સારા માટે થતું હશે.

યુવાન કોઈ વાત માનવા તૈયાર ન હતો. સાધુ સમજી ગયા કે હવે બીજો કોઈ રસ્તો અપનાવવો પડશે. સાધુએ કમંડળમાંથી એક ફૂલ કાઢ્યું. યુવાનને આ ફૂલ આપ્યું અને કહ્યું કે આ તારી પાસે રાખ. જોજે થોડા સમયમાં કોઈ ચમત્કાર થશે. મરવાની ઉતાવળ ન કર. મરવું હોય તો પછી ક્યાં નથી મરાતું. તું થોડીક રાહ જો. મારા આ ફૂલનો ચમત્કાર જોજે. આ યુવાને આપઘાત કરવાનું માંડી

વાળ્યું. સાધુ પણ ચાલ્યા ગયા.

થોડા સમય પછી તેને એક જોબની ઓફર આવી. નોકરી આપનારાએ સામેથી કહ્યું કે અમે તારા વિશે તારી જૂની કંપનીમાં તપાસ કરાવી હતી. અમને ખબર પડી કે તને ખોટી રીતે કાઢી મુકાયો હતો. તારો કંઈ વાંક ન હતો. હવે તું અમારે ત્યાં નોકરી કર. અગાઉની જોબ કરતાં વધુ પગારની અને ઊંચી પોસ્ટની જોબ તેને મળી. એને થયું કે આ સાધુએ આપેલા ફૂલનો જ ચમત્કાર છે. એ ફૂલની સુકાઈ ગયેલી પાંદડીને પોતાની સાથે જ રાખતો હતો. રોજ તેને માથે ચડાવતો અને જાણે તેના પ્રતાપે જ બધું થયું હોય એવું માનતો હતો.

એક વખતે એ પોતાની જોબ પર જતો હતો ત્યારે અચાનક જ તેને ફૂલ આપનાર સાધુ સામે આવી ગયા. સાધુને જોઈને એ તો એમના પગે પડી ગયો. ગળગળો થઈ ગયો. સાધુને ફૂલ બતાવીને કહ્યું કે આ તમે આપેલા ફૂલનું જ પરિણામ છે. સાધુએ ફૂલ હાથમાં લીધું અને એ સૂકા ફૂલને બાજુમાંથી પસાર થતી ગટરમાં ફેંકી દીધું. યુવાનના મોઢામાંથી હાશકારો નીકળી ગયો. અરે મહારાજ, તમે આ શું કર્યું? મહારાજે કહ્યું કે, તારો ભ્રમ ભાગવા માટે જ આ ફૂલ ગટરમાં નાખી દીધું છે. કોઈ ચમત્કાર બમત્કાર નથી. એ તો માત્ર આશ્વાસન હતું.

Believe
— in —
Yourself

તું આપઘાત કરવા જતી વખતે મને મળ્યો એ પહેલાં હું એક બગીચામાં બેઠો હતો. ત્યાં એક ફૂલ પડ્યું હતું. મને ગમ્યું એટલે મેં કમંડળમાં નાખી દીધું. બગીચામાંથી નીકળ્યો ત્યાં તું મળી ગયો. તને આપઘાત કરતો અટકાવવા મેં ફૂલ આપ્યું અને ચમત્કારની વાત કરી. આ વાત સાવ ખોટી હતી. આ ફૂલ તો રખડતું હતું. સાચી વાત એ છે કે તું તારી નિષ્ફળતાથી ખોટો ડરી ગયો હતો. દરેકની જિંદગીમાં સારો-નરસો સમય આવતો હોય છે. તું હારી ગયો હોત અને આપઘાત કરી લીધો હોત તો? સાચી વાત એ છે કે આપણે નિષ્ફળતાને સ્વીકારી કે સમજી શકતા નથી. હતાશ થઈ જઈએ છીએ. હારી જઈએ છીએ. ડરી જઈએ છીએ અને માનવા લાગીએ છીએ કે હવે બધું ખતમ થઈ ગયું છે.

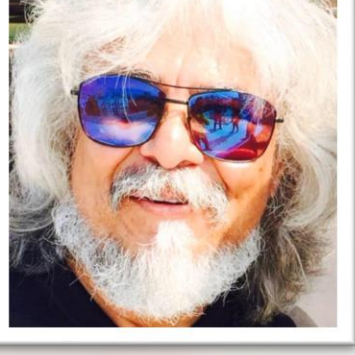
બધું હંમેશાં સારું જ નથી થતું.

જિંદગીમાં ક્યારેક ખરાબ પણ થતું હોય છે. આપણે એવું આશ્વાસન જ લેતા હોઈએ છીએ કે જે થતું હોય છે એ સારા માટે જ થતું હોય છે. સારું થાય ત્યારે એવું પણ બોલતા હોઈએ છીએ કે એ ખરાબ ન થયું હોત તો આજે જે સારું છે એ થયું ન હોત. એવું પણ હોતું નથી, ખરાબ થયું હોય છે ત્યારે એ ખરાબ જ હોય છે, નિષ્ફળતા છેવટે તો નિષ્ફળતા જ હોય છે. સમજવાનું એટલું જ હોય છે કે કોઈ નિષ્ફળતા હંમેશાંથી રહેવાની. સફળતા હોય જ છે. એની થોડી રાહ જોવાની હોય છે. નિષ્ફળતાથી ડરવાનું નહીં તેને સમજવાની જરૂર હોય છે. ઠીક છે, નિષ્ફળ થયા તો થયા, નસીબે સાથ ન આપ્યો તો ન આપ્યો, આપણા પ્રયાસો અધૂરા હતા તો હતા, આપણે ધાર્યું હતું એવું ન થયું તો ન થયું, હજુ જિંદગી છે જ? સફળતાનો પીછો ન છોડો, જો એવું કરવા જશો તો નિષ્ફળતા તમને પકડી જ રાખશે!

જો તમે કોઈ પણ કામમાં હજાર વાર નિષ્ફળ નીવડો તો વાંધો નહીં, હજુ એક વાર પ્રયત્ન કરો, તમે ચોક્કસ સફળ થશો.

- સ્વામી વિવેકાનંદ

લ્યો લખાઈ ગઈ કવિતા...

તુષાર શુક્લ

હીરોશીમા,

૬ ઓગસ્ટ ૧૯૪૫ પછી હું આવ્યો છું,

૭૦ વર્ષે.. પ્રાયશ્ચિત કરવા.

તે દિવસે સવારે તું ધબકતું હતું

ને મેં ઝીંક્યો હતો બોમ્બ..

એટમ બોમ્બ..

તારે માટે જ નહીં મારે માટે પણ એ પહેલવહેલો

અનુભવ હતો,

વિનાશક શક્તિનો.

બોમ્બ પડ્યો ત્યારે બંધ થઈ ગયેલી ને તે પહેલાં

કોઈના ખિસ્સામાં ટક ટક ટક ચાલતી ને એને

ચલાવતી બંધ થઈ ગયેલી ઘડિયાળ હું જોઈને આવ્યો

છું .

સ્થિર થઈ ગયો છે એમાં સમય : ૮.૧૫.

એક ઝળહળાટ પછી અંધાર..

આકાશે ચડેલું એ વાદળ..

આટલા વિનાશક વાદળને

શા માટે કહેવું જોઈએ મુલાયમ મશરુમ?

ને પછી વરસ્યો કાળો વરસાદ..

આજે મેં જોયા એના અવશેષ.

બળેલા ક્ષત વિક્ષત શરીરોની તસ્વીર.. કોઈના શરીર

પર તે દિવસે શોભતાં હશે આ અર્ધ બળેલા, વસ્ત્ર..!

ને આ કોઈ મુઘાના વાળની લટ,

એની માએ ઓળ્યા હશે એ વાળ?

પિતાએ ફેરવ્યો હશે એ પર હાથ?

પ્રિયના વિચારમાં ખેલતી હશે એની આંગળીઓ એ

અલકલટ સાથે?

એ વાળની લટ આજે અહીં આમ પડી છે કાચની

પાછળ .

કોઈ બાળકના પગે પહેરાઈને દોડવાને બદલે અહીં

પગ વગર ક્યાંથી પહોંચ્યા તમે, હે બૂટ ?

ગૃહિણીના સ્પર્શે ઉટકાઈને ઉજળી રહેતી હશે ક્યારેક

આ કાળી પડેલી ઘરવખરી.

શું શું નથી હતું એક ઘરમાં..

પરિવારમાં!

અરે, ઘરની ભીંત ને છત છજાંના આ અવશેષ..

કેટ કેટલું જીવાયું હશે એની નીચે!

અરે,

ભગવાન પણ પીગળી ગયેલા મેં જોયા એ અસહ્ય
ગરમીમાં..!

ન પીગળ્યો તો એક હું..

આજે હવે એ બધું હું જોઈને આવ્યો છું

કાયની પેલે પાર સચવાયેલું..

મને અહીં ગંધ આવે છે સળગેલા સપનાંઓની..

જીવવાનું બાકી રહી ગયું હશે એ ઓરતાઓની..

અરે! હીરોશીમા,

આ શું ?

મને એ વસ્ત્રો બરાબર બંધબેસતા આવી ગયાં..!

લાગે છે કે હું જ હતો એ વસ્ત્રોમાં તે દિવસે! ,

બોબ ઝીંકનાર પણ હું

ને હું જ હતો મરનાર પણ.

હું આજે છું તે જ ભલે ત્યારે નહોતો

પણ હું હતો તો ખરો જ !

હું માણસ છું.

ભૂલ કરું છું.

પ્રાયશ્ચિત કરું છું.

પણ હવે આવું કદી ન થાય

એવી ખાત્રી માંગતાં

પેલાં બાળકનાં દોડવા માંગતા બૂટને,

પેલી કજળી ગયેલી ઘરવખરીને,

પેલા બાળકના દોડવા માંગતા બૂટને,

પેલી મુઘાની લહેરાવા ઝંખતી લટને,

૮.૧૫ એ બંધ પડેલી પેલી ઘડિયાળને

હું વચન આપી શકતો નથી કે

ફરીથી આવું નહીં જ બને..

ટેકવેરિયા

સ્પર્શ હાર્દિક

સોશિઅલ આઇસોલેશન / સામાજિક અને વંશીય ઓળખની ઝંખના / કાફકાનું મેટમોર્ફોસિસ

૩૧ મેના દિવસે ‘ધ સ્કૂલ ઓફ લાઇફ’ યુટ્યૂબ ચેનલ એક વિડીયો અપલોડ કરે છે: શા માટે બેશુમાર લોકો લેખક બનવા માગે છે? ઈન્ટરનેટ પર સામાજિક તથા અન્ય ઈ-ઠેકાણા પર આશરે એકાદ દાયકામાં આશ્ચર્યજનક રીતે લેખક થવાની ઈચ્છા ધરાવનારા લોકોની વધેલી તાદાદ જોઈને આ પ્રશ્ન ઊઠવો વાજબી છે. પ્રથમ કારણ ઈન્ટરનેટ અને ડિજિટલ પ્રોડક્ટ સસ્તી તથા સુલભ બની છે એ નજરે આવે, કિંતુ આ યથાર્થ કારણ નથી. આ બંને સાધનો ઉપલબ્ધ થવાથી મનુષ્ય પાસે એનો વપરાશ કરવાના અન્ય તરીકાઓ પણ સામે આવ્યા છે. તો શા માટે અગણિત લોકો લેખન તરફ ઢળતા જાય છે? એ વિડીયો જવાબ આપે છે: એકલતા!

અલબત્ત એ હકારાત્મક બાબત છે કે,

‘વી - ધ પીપલ’ હવે ડિજિટલ ચોકમાં પોતાનાં અંતરની અકળામણો કવિતાઓ, વાર્તાઓ અને કિસ્સાઓ સ્વરૂપે રજૂ કરવા મુક્ત છીએ, પરંતુ એની પાછળનું કારણ ખરેખર જો ઊઘઈ જેમ કોરતી અને મહામારી જેમ ફેલાતી એકલતા હોય, તો એ બાબત વ્યક્તિ અને સમાજ બંને માટે વોર્નિંગ અલાર્મ છે. જો કે, આ વાત દરેક લેખનાભિલાષીઓને લાગું નથી પડતી. છતાં બિલ્ડિન્સની ભીડમાં અસ્તિત્વમાન સેંકડો મનેખો માને છે કે એમની લાગણી/પીડાની એમનાં સામાજિક વર્તુળમાં દરકાર કરનારું કોઈ નથી. છેવટે તેઓ પોતાનો અવાજ શબ્દોમાં પૂરીને વહેતો કરે છે જેથી એ વાત દૂરનાં અજાણ્યા લોકો સુધી પહોંચે, એવા લોકો સુધી જેની સાથે વ્યક્તિ પોતાની વેવલેન્થનું ટ્યૂનિંગ સાધી શકે.

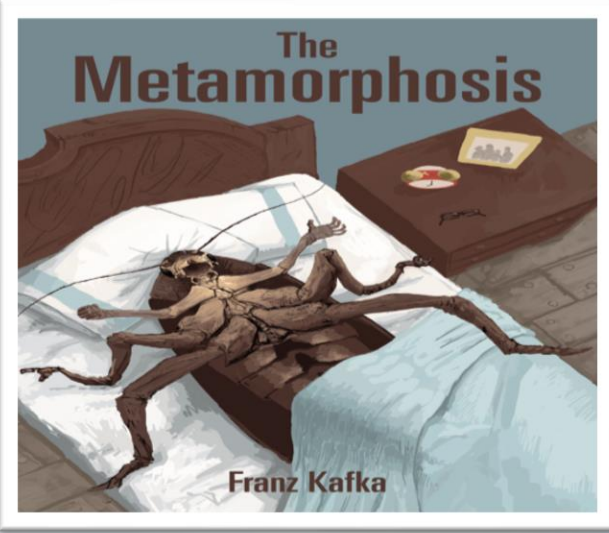
એકલતા શબ્દ જ મોડર્ન એજની સાડા સાત મહાપદ્મ મનુષ્યથી ખદબદતી ધરા પર વિસંગત લાગે! ગ્લોબલ વિલેજનું સ્વપ્ન આંખમાં આંજીને આગળ વધી રહેલી નવસભ્યતા ખરેખર જાતિ-જૂથ-ભાષા-દેશ-વંશની ઓળખ ભૂલાવી ક્યારે ઐક્યમાં વિલિન થશે એ તો સમય જ ઉવાચશે. બહરહાલ, આ સર્વે ઓળખ ભૂંસીને વિશુદ્ધ મનુષ્યજાતિ બનવાનું સ્વપ્ન હ્યુમનની સાઇકોલોજી સાથે સીધું ઘર્ષણમાં આવે છે. આગળ કહ્યું એમ, મનુષ્ય ડે-બાય-ડે વધારેને વધારે એકલવાયો થઈ રહ્યો હોવાનો ખતરો તોળાઈ રહ્યો છે. એન્શન્ટ એજથી ટોળાવાદી મનુષ્ય અપવાદોને બાદ કરતા ભાગ્યે જ ગળામાં કોઈ પ્રકારનું લેબલ પહેર્યા વગર મુક્ત રહી શક્યો છે. આને દુવિધા કહો કે સુવિધા, પણ આ સત્ય છે.

‘બિલોગિંગનેસ’ યાને કે કોઈ ઓળખની માલિકી ધરાવવી કે કોઈ ઓળખથી બંધાયેલા હોવાની સામાજિક અને વ્યક્તિગત સંતૃપ્તિ સામે મનનો એકાંતભાવ હારી જાય છે. આખરે તો

આપણે સામાજિક પ્રાણીઓ છીએ. અમુક સમયમર્યાદા પૂરતી એકલતા માણવી અલગ વાત છે, સાત્ત્વિક એકાંત કે સોલિટ્યૂડની શરણમાં જવું હકારાત્મક છે, પરંતુ કાયમ માટેનું ડીસ્કનેક્શન, ‘ભીડમેં તન્હા’વાળો રોગ માનસિક સ્વાસ્થ્યને નુકસાન કરે જ.

વીસમી સદીનાં લેખક-શિરોમણી કહેવાતા ફ્રાંઝ કાફ્કાનું ઉદાહરણ જોઈએ. ૧૮૮૩માં પ્રાગમાં જન્મેલા ફ્રાંઝ યહૂદી પરિવારનાં સંતાન હતા. ત્યારે યુવાન ફ્રાંઝ જે યુરોપિઅન સમાજમાં જીવતા હતા એમાં યહૂદીઓ પ્રત્યે ધિક્કારનો માહોલ સળગવાનો શરૂ થઈ ગયો હતો. ફ્રાંઝ વિચારશીલ અને વિદ્વાન મનુષ્ય હતા. એ સમયે યુરોપનાં ઘણા યહૂદીઓ જેમ ફ્રાંઝ પણ પોતાની વંશીય અને રાષ્ટ્રીય ઓળખ વચ્ચે પીસાતા હતા. એક તરફ તેઓ પોતાને નાસ્તિક ગણાવતા, તો બીજી તરફ યહૂદી સમાજ અને સંસ્કૃતિનો ભાગ બનવામાં તેમને સંતોષ મળતો. પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધમાં ફ્રાંઝે સૈન્યમાં સેવા આપીને દેશ પ્રત્યે ફરજ અદા કરવાની પણ તૈયારી બતાવેલી.

ફાંઝનું બચપણ ત્રાસ આપતા પિતાના ખોફમાં બિહામણું વીત્યું હતું. પરિણામે ફાંઝ પુખ્ત ઉંમરે પણ માનસિક અને શારીરિક વ્યાધિઓથી પીડાતા રહેતા. ફાંઝ એવા દરિદ્ર મનુષ્ય બની ગયા હતા, જે ગમે એટલો પ્રયત્ન કરવા છતાં સમાજમાં ક્યાંય પણ જોડાણ અનુભવી શકતા નહીં. ન તો યહૂદી સમાજમાં એમને પોતાનાપણું લાગતું, ન તો એની બહારના લોકો વચ્ચે એમને કશું કનેક્શન ફીલ થતું. ફાંઝને એમની એકલતા એવા લેખક બનવા તરફ ધકેલી ગઈ જેની કલમમાંથી વાર્તાઓ નહીં પણ અંગત પીડાઓ અને આકંઠ જન્મતા હતા. એમની વાર્તા/લઘુનવલ ‘મેટમોર્ફોસિસ’ આવું જ એક એકલતાનું કણ્ણગાન છે.

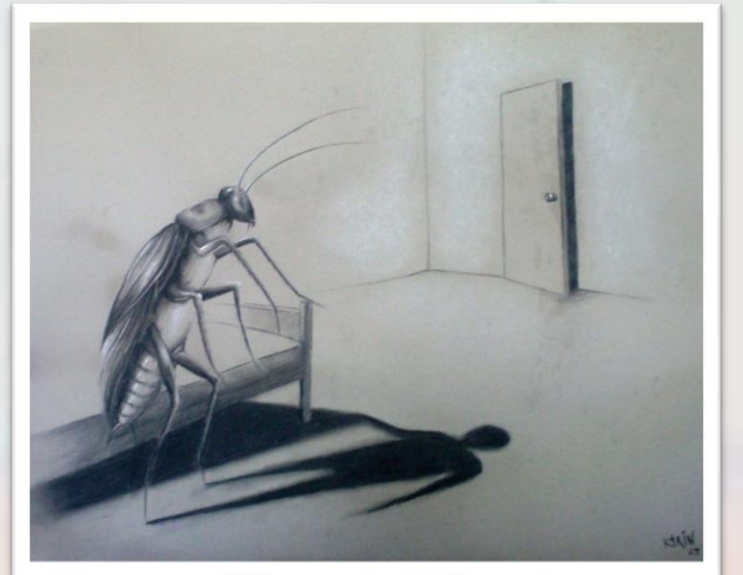

વાર્તા એક સવારે જાદૂઈ રીતે વિશાળ જંતુ બની જતા ગ્રેગોર સેમ્સાની છે. વાર્તામાં અન્ય થીમ પણ પ્રતિબિંબિત થાય છે, છતાં સૌથી ધ્યાન ખેંચે એવી થીમ છે ‘એકલતા’. એ દાયકાઓમાં યુરોપિઅન સમાજમાં અનપ્રિવિલિજ્ઞ બચપણ ધરાવતા એક યહૂદી મનુષ્યની માનસિક હાલત કેટલી ભયંકર હદે દરિદ્ર હશે એ મેટમોર્ફોસિસ વાંચ્યાં પછી ખ્યાલ આવે છે. એમાં ફાંઝ પોતાની જાતને એવાં તુચ્છ જંતુ તરીકે રજૂ કરે છે જે પગ તળે કચડાઈ જવાને જ લાયક છે,

વિશ્વમાં એનું તસુભારેય મહત્વ નથી!

ફાંઝની એકલતાને વિકરાળ કરનાર અન્ય બાબતો હતી: એમની રૂંધાયેલી જાતિય ઈચ્છાઓ, વારંવાર રોગમાં પટકાતું શરીર, આત્મસન્માનનો કચ્ચરઘાણ કરતી ટ્રાવેલિંગ સેલ્સમેનની નોકરી અને મિત્રોનો સંતર અભાવ. લેખકમિત્ર મેક્સ બ્રોડને બાદ કરતા ફાંઝ પાસે મન મોકળું કરવા માટે કોઈ ન હતું. ફાંઝ પાસે કાગળ પર રક્ત વહેવડાવવા સિવાય કોઈ જ ઉપાય ન હતો.

ફાંઝ કાફ્કા એ વાતનું પરફેક્ટ ઉદાહરણ છે, કે કેવી રીતે સામાજિક અને વ્યક્તિગત એકલતા માણસની માનસિક અવસ્થાને વિકૃત કરી નાખે છે. કોઈ જગ્યાએ બિલોંગ કરવા માટે તરસતા ફાંઝ ક્ષયરોગના કારણે પોતાની આખરી વાર્તા ‘એ હંગર આર્ટિસ્ટ’ પૂર્ણ કરતી વખતે જ જહાંને અલવિદા કરી ચૂક્યા હતા. ‘એ હંગર આર્ટિસ્ટ’નું પાત્ર લોકો સામે જાહેરમાં, બંધ પાંજરે ઉપવાસ કરે છે. એ લોકોને દેખાડવા માંગે છે કે પોતે ભૂખ્યો રહેવા કેટલો સક્ષમ છે. શરૂઆતમાં લોકોને રસ પડે છે, કિંતુ પછી ભૂખ્યાં શરીરને જોવામાં કોઈનેય રોમાંચ ફીલ નથી થતો. ટોળું વિખરાવા લાગે છે.

એ પાત્ર અંતે પાંજરામાં જ મરી જાય છે. એને જોવા માટે ત્યાં કોઈ જ હાજર નથી હોતું. પાંજરામાંથી એને કાઢીને એક પેન્થરને પૂરવામાં આવે છે. ફરી લોકોના ટોળાં આ હિંસક પ્રાણીને જોવા ઉમટવા લાગે છે. વાર્તા શું સૂચવે છે એ અંગે વિધવિધ અર્થઘટનો મોજૂદ છે. કોઈને આ વાર્તામાં આજના સોશ્યલ માધ્યમો પર પોતાની અંગત જિંદગી ખુલ્લી મૂકીને સરાહના પ્રાપ્ત કરવાના લોકોના પ્રયાસો સાથે એનલોજિ દેખાઈ શકે. છતાં આ મુદ્દો ઊડીને આંખે વળગે છે: સમાજ તરફથી સ્વીકૃતિ મેળવવાની, સરાહના અને પ્રોત્સાહન પામીને એનું જ એક અંગ બનવાનો ગર્વ અનુભવવાની ઝંખના. ફાંઝ અંગત જીવનમાં આ માટે તરસતા હતા.

વારુ, આ વાત થઈ કાફકાના ખાસ કિસ્સાની. વર્તમાનનું શું? કાફકાના સમયની સ્થિતિ એવીને એવી નહીં, તો અમુક અંશે બદલાયેલા સ્વરૂપમાં આજેય પ્રસ્તુત છે. બહુધા લોકોને લાગે છે, ટેકનોલોજીનો વધતો જતો ઉપયોગ એવો ભ્રમ ફેલાવે છે કે મનુષ્ય-મનુષ્ય એકબીજાથી વધારે પ્રમાણમાં જોડાઈ રહ્યા છે. સામાન્ય સમજણ એવી છે કે વર્ચ્યુઅલ વિશ્વ રીઅલ જગત પર હાવી થઈને માણસને ખરા સોશિઅલાઈઝેશનથી દૂર કરીને એને એકલતાની ખાઈમાં ધકેલી રહ્યું છે. આજે દરેક ગરદન અને ચહેરા હથેળીના આકારના રમકડાનાં બ્લેક હોલમાં ખેંચાઈ રહ્યા છે. ઇન્ટરનેટનો સાગર સોશિઅલ મીડિયાથી થતા નુકસાન પરના લેખથી ભરેલો છે. પરંતુ જો ધ્યાનથી મંથન કરીએ તો સમજાશે કે માણસ

પોતાની ખામીને સાધનો પર દોષારોપણ કરીને ઢાંકી રહ્યો છે. સાધન નિર્જીવ છે, મસ્તિષ્ક અને નિર્ણયક્ષમતા મનુષ્ય પાસે છે!

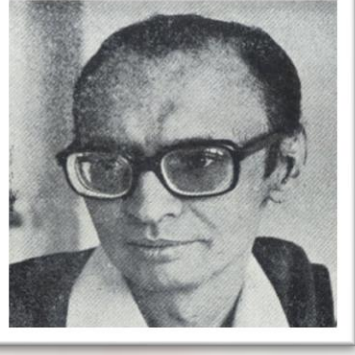
પ્રચલિત ધારણાથી વિરુદ્ધ ઇન્ટરનેટ/સોશિઅલ માધ્યમોએ ઘણા કિસ્સામાં માણસોને નજીક લાવીને ફેસ-ટુ-ફેસ ઇન્ટરેક્શનની તક પૂરી પાડી છે અને સોશિઅલ આઇસોલેશનનાં ભયસ્થાનમાં ઘટાડો કર્યો છે. ઇન્ટરનેટ થકી જે પહેલાથી જ આઇસોલેટ હતા તે મનુષ્યને બીજા મનુષ્યનો સથવારો કોઈક રીતે મળ્યો છે. વાસ્તવિક જીવનનાં અણગમતા માણસોની અવેજીમાં લાઈક-માઇન્ડેડ નવા માણસો મળ્યા છે. મનુષ્યની એકલતા વધતી જવા પામી હોય એની પાછળ અન્ય કારણ પણ રહ્યાં હશે જેની તપાસ થવી જરૂરી છે.

સોશિઅલ આઇસોલેશન માણસને ડિપ્રેશન અને માદક વ્યસનનો શિકાર બનાવી શકે છે. ટોળાથી અલગ પડી જતી સામાન્ય કીડી પણ એકલતાને કારણે મૃત્યું પામે છે, આપણે તો ફિર ભી હોમો સેપિઅન્સ છીએ! સમસ્યા એ છે કે એકલતાની થીઅરીને જનરલાઇઝ નથી કરી શકાતી. સૌની પોતપોતાની એકલતા અને એના અનોખા કારણ છે. એને મૂળથી સમજ્યા પછી જ કોઈ ઉકેલ શોધવામાં સફળતા મળી શકે. સોશિઅલ આઇસોલેશન અમુક હદમાં વ્યક્તિની રચનાત્મકતાને ફાયદો કરી શકે, પરંતુ એ પસંદગીથી ઊભું કરેલું હોય એ વધારે આવકાર્ય છે, નહીં કે મજબૂરીનાં સ્વરૂપમાં ત્રાટકેલું.

કોફિ સ્ક્રિપ્ટ

હું પિંજરું છું, જેને પંખીની તલાશ છે.

- ફાંઝ કાફકા

લ્યો લખાઈ ગઈ કવિતા...

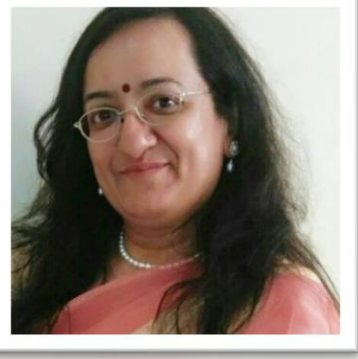
વિપિન પરીખ

હિલસ્ટેશન પર હું થોડીક તાજગી ખરીદવા ગયો હતો
 હું તને યાહતો નથી, મુંબઈ!
 તારું ફિક્કું આકાશ મારી આંખોમાં વસતું નથી.
 તારા ગંદા અને મેલા દરિયાને હું ઘિસ્કારું છું.
 રોજ સવારે ચર્ચગેટ પરની ભીડમાંથી મારી જાતને
 હું માંડમાંડ છૂટી પાડું છું.
 રોજ રાતે સપનામાં હું તારું ગળું ટ્રેપું છું
 છતાંય જો,
 હું ફરી પાછો આવ્યો છું!

એક સાંજે
 ટ્રેનના ચાલ્યા ગયા પછી
 રેલ્વેના પાટા અરસપરસ પૂછતા હતા :
 ‘બે માણસને એકબીજાથી દૂર જવા માટે
 કેટલું DISTANCE જોઈએ?’

ચોર બજારમાં
 બુદ્ધની એક સુંદર મૂર્તિ મળી ગઈ
 નાની ને સુરેખ
 થોડુંક ‘બારગેઇન’ કરવું પડ્યું પણ
 બહુ સસ્તામાં સોદો પતી ગયો!
 ઓફિસમાં ટેબલ પર જ રાખી છે
 ‘ડેકોરેટિવ’ તો લાગે જ છે પણ
 પેપરવેઇટ તરીકે પણ કામ આપે છે!
 તમને ગમી?

વૃક્ષ કદાચ એમ પણ કહે –
 ‘મને પહેલાં યા-પાણી પાઓ
 પછી જ છાંયો આપું.’
 કોયલ કદાચ આગ્રહ રાખે –
 ‘કોઈ સરસ જગ્યા જોઈ મને ફ્લેટ બંધાવી આપો
 પછી જ ટહુકો મૂકું’
 થોડાક પૈસા વધુ મળે તો
 નદી પોતાનું બધું જ પાણી
 સામે કાંઠે ઠાલવી નાખે તો નવાઈ નહીં.
 ચાલ મન! એવા દેશમાં જઈએ
 જ્યાં સૂરજને તડકા માટે લાંચ ન આપવી પડે!

તમને મળ્યાનું યાદ

રાજુલ ભાનુશાલી

'તમને મળ્યાનું યાદ'માં આજે મળીશું મુંબઈના કવયિત્રી ડૉ ખેવના દેસાઈને એમની નારીવાદી કવિતા 'મુક્તિ'ના માધ્યમથી. ખેવનાબેને સોશીયોલોજીમાં Ph.D. કર્યું છે. વિષય હતો: Declining child sex ratio in Vadodara city: a study of Causes, Impact and Campaigns. ખેવના મુંબઈની મીઠીબાઈ કોલેજમાં સોશીયોલોજી ભણાવે છે અને NMIMS અને SNDT Women's University માં visiting faculty તરીકે સેવા આપે છે. એમણે અનેક રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સેમીનાર અને જર્નલ્સમાં નારીવાદી અને સામાજિક વિષયો પર સંશોધનાત્મક પ્રસ્તુતિ અને પ્રકાશન રજૂ કર્યાં છે અને ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી વર્તમાનપત્રોમાં સમયાંતરે આ વિષયક લેખન પણ કરતા રહે છે.

શ્રી સુધા પંડ્યા સંપાદિત 'આધુનિકોત્તર સાહિત્ય' (૨૦૦૬)માં હિમાંશીબેન શેલત કહે છે કે લૈંગિક ભેદને કારણે સ્ત્રીને કોઈ અન્યાય કે અત્યાચારના ભોગ બનવું પડે કે એનો દરજ્જો નીચો ગણાય તો એ નારીવાદી વિષયવસ્તુ કહી શકાય અને એ રીતે આ કૃતિ નારીવાદી ગણી શકાય.

~ મુક્તિ ~

ત્યાં દૂર-સુદૂર કોકરવણો તડકો ટકોરા દેતો હશે
વાસંતી વાયરાની આંગળી અલી ફાગુ ગીતો વહેતા
હશે

ખીલું ખીલું થતા ફૂલોના ગાલે અકળ ઝૂલતું હશે

ત્યાં મહેકતું હશે, ધબકતું હશે જીવન.

ત્યાં આવું બધું જ હશે.. હશે જ.

કો'કે કહ્યું તું એટલે હશે તો ખરું જ.

જવું જોઈએ.. જોવું જોઈએ..

પીળાયદ તડકામાં લાલચદાક કેસુડાનો અસબાબ

ભરચક સુગંધ વચ્ચે મુક્ત હવાનો દમામ

જાણવું જોઈએ..

કે એ જાહોજલાલી માણવા જઈ શકાય ખરું?

એ કોકરવણો તડકામાં આંખને ખૂણે બાઝેલી ભીનાશ

અકળ થઈ ઉડી જાય ખરી?

મુક્ત હવામાં ખુલ્લા અવાજે ગીતો વહેતા કરી શકાય

ખરાં?

ઠરેલા ચૂલામાં બળી ગયેલા લાકડાની વાસ પેલી

ભરચક સુગંધમાં ભળી જાય ખરી?

લાલચદાક કેસુડાના અસબાબમાં પીઠના સોળની

લાલાશ ઓગળી જાય ખરી?

પૂછવું જોઈએ..

એ દિવસને મુક્તિ દિવસ, સ્વતંત્રતા દિવસ કે મહિલા

દિવસ કહી શકાય ખરો?

~ ડૉ ખેવના દેસાઈ

આ કાવ્યના શબ્દો વિચારતંત્રને

ખળભળાવી મૂકે છે. પ્રસ્તુત કવિતામાં વાત છે એક

સ્ત્રીની, જેણે ક્યારેય બહારની દુનિયા નથી જોઈ. તડકો

કોકરવણો હોય, વાયરો વાસંતી હોય, ક્યાંક ફાગુ ગીતો

પણ ગવાતા હોય, ખીલું ખીલું થતાં ફૂલના ગાલે

ઝાકળ ઝૂલતું હોય ત્યાં જીવન પણ મહેકતું હોય, ધબકતું હોય.. એવું નાયિકાને કોઈકે કહ્યું હતું. એણે પોતે હજુ પોતાની નજરે આવું કશું જોયું નથી! એના મનમાં આશાના નવા ભાવ ઉગે છે. આંખોમાં તરવરતી ભીનાશને સથવારે કલ્પનાના પ્રદેશમાં નીકળી પડવાની લાલચ એ રોકી શકતી નથી. એ વિચારે છે કે દૂર-સુદૂરની દુનિયામાં આવું બધું જ હશે.. અહીં બધું પછી આવતો આ કાનામાત્રા વગરનો 'જ' આરપાર વીંધી જાય છે. નાયિકા જ્યાં રહે છે એ દુનિયામાં આવું કશું જ નથી. સાંભળેલી વાતો પરથી એ કલ્પના કરે છે અને ફરી જાતે જ કલ્પનાને ધૂંટે છે કે 'હશે જ'.

છાતીમાં ડૂમો બાજ્યો હોય ને જ્યારે એ ઓગળે ત્યારે આંખ વાટે અનરાધાર વહેવા લાગે છે. આ તૂટી પડતા આંસુઓનો જરા સરખો અવાજ પણ કોઈને સંભળાતો નથી. આપણને હર્ષના આંસુ આવે છે પણ શોકનું સ્મિત નથી આવતું! હસતાં હસતાં રડી પડાય છે પણ રડતાં રડતાં હસી નથી પડાતું! જો એવું કશુંક હોત તો નાયિકાના ભાગે સ્મિત આવવાની શક્યતા રહેત. પણ એવું નથી. સખત ડામાડોળ મનસ્થિતિ વચ્ચે પણ નાયિકા વિચારે છે કે ત્યાં જવું જોઈએ, ધબકતું જીવન જોવું જોઈએ. અધવચાળે ઉભેલી નાયિકા કોકરવણો તડકો આપતા સૂર્ય જેવી

શક્તિશાળી નથી. પણ એ તણખલા જેવી નહિવત્ પણ નથી! એ પૂરેપૂરી જડ નથી બની ગઈ. એની અંદર ઉંડે ઉંડે હજુ આશા વસે છે. પોતાની અંદર રહેલા ખૂણાખાંચાને અત્યાર સુધી બુઘા કરીને સાચવ્યા છે. કારણ એને જીવવું છે. ટકવું છે. એવી સ્ત્રી જેણે પોતાના અસ્તિત્વને જ બુઘું કરી નાખ્યું છે એની પૂરેપૂરી મનોદશા શબ્દોમાં ઉતારી શકાતી નથી. કેટલીક વેદના શબ્દાતીત હોય છે એને કવિતાના શબ્દો વચ્ચે રહેલા અવકાશમાં વાંચવી પડે છે. કવિતાનો સ્વભાવ જ મૌનના, અવકાશના, શૂન્યના આછા અણસારા ઝીલતા રહેવાનો હોય છે અને આ કવિતામાં 'જવું જોઈએ..જોવું જોઈએ..' જેવી પંક્તિઓમાં એ સુપેરે ઝીલાયા છે.

'તડકો ટકોરા દેતો હશે', 'ગીતો વહેતા હશે', 'જીવન ધબકતું હશે' અપૂર્ણ ભવિષ્યકાળમાં લખાયેલી આ પંક્તિઓમાં ભારોભાર આશા ધરની ચાર દિવાલોની કાળપ વચ્ચે ધરબાઈને જીવતી નાયિકા માટે પ્રાણવાયુની ગરજ સારે છે. એ વિચારવાની હિમ્મત કરે છે કે લાલચદુક કેસુડાનો અસબાબ અને મુક્ત હવાનો દમામ જેવી જાહોજહાલી માણવા જઈ શકાય ખરું? પ્રયત્ન કરે તો કદાચ પહોંચી પણ શકાય. આ તબક્કે નાયિકાના મનમાં થોડાક પ્રશ્નો ઉગે છે.

આ એક સ્ત્રીની વાત છે. આમ જુઓ તો વિશ્વની લાખો સ્ત્રીઓની આ વાત છે. આપણને પ્રશ્ન થાય કે શું આજના સમયમાં આવું થવું શક્ય છે ખરું? દુર્ભાગ્યે આ વરવી વાસ્તવિકતા છે જેને સ્વીકારવી રહી. નારીવાદી લોકો પણ આ વાત કબૂલે છે કે ભણેલી ગણેલી સુખી સંપન્ન આધુનિક સ્ત્રીઓના પ્રમાણમાં સાવ કચડાયેલું જીવન જીવતી સ્ત્રીઓની સંખ્યા અનેકગણી વધારે છે. દુનિયાના લાખો કરોડો પુરુષો માટે સ્ત્રી સાધન છે, એક ચીજ છે. જે એનું ઘર સાચવે, બચ્ચા પેદા કરે અને એ ઈચ્છે ત્યારે એનું મન બહેલાવવા પથારીમાં હાજર રહે. સ્ત્રીનું કોઈ સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ ન હોય, કોઈ ઈચ્છાઓ ન હોય, કોઈ મરજી ન હોય. અને જો ક્યારેક, ક્યાંક કોઈ છાને ખૂણે સ્ત્રીની પોતાની ઈચ્છાઓ કે મરજી કે વિરોધ સળવળે તો એને પીઠ પર સોળ સહેવા તૈયાર રહેવું પડે!

ચૂલો ઠરી જાય એ પછી પણ એમાં બળી ગયેલા લાકડાની વાસ આવતી હોય છે. સ્ત્રીના બળી ગયેલા મનની વાસ પણ એના ઠરીને રાખ થઈ ગયેલા ગયેલા અસ્તિત્વમાંથી આવતી જ હોય છે. નાયિકાને આશંકા છે કે એ બહાર નીકળશે તો આ વાસ

છતી જઈ જશે કે પછી ભરચક સુગંધમાં ભળી જશે? આંખોને ખૂણે બાઝેલી ભીનાશ એ કોકરવર્ણા તડકામાં ઝાકળ થઈ ઉડી તો જશેને? જો એવું નહીં થાય તો દુનિયાની સામે આ કડવી વાસ્તવિકતા નગ્ન થઈ જશે!

નાયિકા છેલ્લે પૂછે છે કે જો ઉપરના બધા સવાલોનો જવાબ હા હોય તો પછી એ દિવસને મુક્તિ દિવસ, સ્વતંત્રતા દિવસ કે મહિલા દિવસ કહી શકાય ખરો? નાયિકાના માધ્યમ દ્વારા આ પ્રશ્ન કવયિત્રી મને, તમને અને આખા સમાજને પૂછે છે!

૮ મી માર્ચને સમગ્ર વિશ્વમાં 'મહિલા દિવસ' તરીકે ઉજવવામાં આવે છે. મહિલા દિવસ એટલે સ્ત્રીના ગૌરવનો દિવસ. નારીવાદ એટલે નારીનો સમાજ તથા તેના પોતાના દ્વારા એક અલાયદી આત્મનિર્ભર વ્યક્તિ તરીકેનો સ્વીકાર. સમાજ દ્વારા તેના શરીરની સુરક્ષા, લાગણીની માવજત તથા બુદ્ધિનો આદરપૂર્ણ સ્વીકાર અને સ્ત્રીના પોતાના દ્વારા આ ત્રણેયમાં અતૂટ શ્રદ્ધા.

આ શ્રદ્ધા કાયમ રહો.

અસ્તુ.

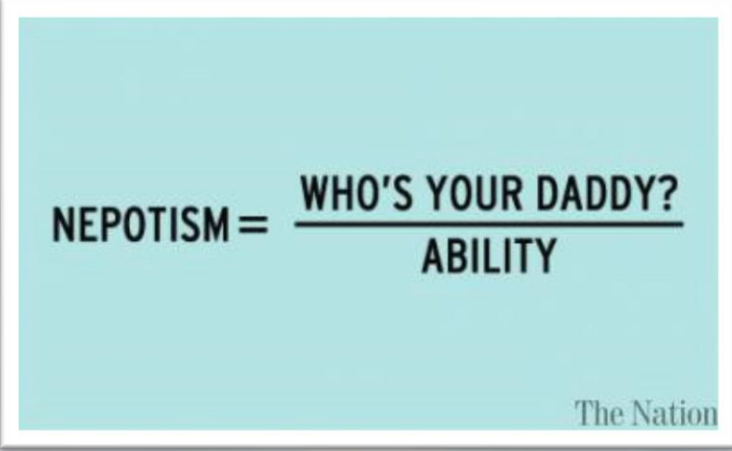

Humourરસ

દર્શિલ યૌહારા

નેપોટિઝમ

ઈસવીસન ૨૦૧૭ માં બોલીવુડના ઓસ્કાર એવા 'આઈફા એવોર્ડ્સ'માં શાહરુખ ખાનના પ્રિય એવા શ્રી(માન/મતી) કરણભાઈ જોહરએ 'નેપોટિઝમ રોક્સ' નામની ઉદ્દોષણા કરી હતી. અને એકાએક "નેપોટિઝમ" એ દેશભરમાં ચર્ચાનો મુદ્દો બની ગયેલ. અને હજુ ય ક્યાંક ક્યાંક તો એની ચર્ચા ચાલે જ છે.

નેપોટિઝમ એટલે વંશવાદ! એટલે કે આપણી સંસ્કૃતિની સામાજિક વ્યવસ્થા. રાજાનો છોકરો રાજા, ડોક્ટરનો છોકરો ડોક્ટર, એન્જિનિયર (જો લગ્ન થાય તો) નો છોકરો એન્જિનિયર વગેરે વગેરે. એવું નથી કે આ મુદ્દો ભારતમાં ક્યાંય હતો નહીં. મુદ્દો તો હતો જ, ખાલી ધ્યાનમાં નહોતો એટલે એની ચર્ચા ખાસ ચાલતી નહોતી. આ મુદ્દો બહાર આવતા જ ચર્ચા ને અણધાર્યો વેગ મળ્યો. એક ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે. ધારી લો કે તમે નાહવા બેઠા છો, તમારું અડધું નાહવાનું પતી ગયું છે અને ત્યારે તમે બાથરૂમમાં ગરોળી જોયી. સ્વાભાવિક છે કે તમારી

નાહવાની સ્પીડ વધી જશે. હવે ગરોળી તો પહેલાથી બાથરૂમમાં હતી જ ને. તો ગરોળી = વંશવાદ નો મુદ્દો, તમે = જનતા, નાહવાનું કામ = ચર્ચા! તો ઉદાહરણ દ્વારા સમજવા મળ્યું કે કોઈપણ મુદ્દો એકાએક બહાર આવતા વાતની ચર્ચાને વેગ મળે છે!

તો વંશવાદ તો આપણા ત્યાં પહેલેથી જ હતો, ને હજુય છે જ. એના પર તો દેશ ચાલે છે. હા, વાત સાચી કે માબાપ ના લક્ષણો બાળકો માં આવે. પણ દર વખતે આવે જ એવું થોડી હોય! ભારતમાં ઇતિહાસકાળથી રાજાનો છોકરો જ રાજા બને એવી પ્રથા ચાલતી હતી ને હજુ ય એનો પ્રયત્ન તો થાય જ છે. ગાંધી પરિવાર આશરે આઝાદીની શરૂઆતથી જ રાજા રહેવાનો (અત્યારે બનવાનો) પ્રયત્ન કરી રહ્યું છે! જવાહરલાલ નહેરુથી ઇન્દિરા ગાંધીથી રાજીવ ગાંધી - સોનિયા ગાંધીથી હાલ રાહુ(લ) ગાંધી સુધી રાજકારણનું રમકડું પહોંચ્યું છે, જે લગભગ હવે આગળ વધે એવું લાગતું નથી!

આ ઉપરાંત, લાલુપ્રસાદ યાદવકાકાના પુત્ર એવા તેજસ્વી યાદવ એ વંશવાદથી વિરુદ્ધ જઈને ક્રિકેટ રમવાનો નિષ્ફળ પ્રયાસ કર્યો હતો અને ચાર 'T20' માં ધમાકેદાર ફટકાબાજી કરતા પૂરા ત્રણ રન માર્યા હતા! એ પછી એમણે પણ પિતાપગલે ચાલીને રાજકારણમાં પહોંચ્યા અને રાજકારણમાં ખાસ ખાસ ક્રિકેટ કરતા તો વધારે જ ઉકાળી લીધુ છે.

નેપોટિઝમ નો મુખ્ય મુદ્દો ઉછળ્યો બોલીવુડથી, અને આ નેપોટિઝમ નો સૌથી ખરાબ ભોગ બન્યો છે ભારતીય દર્શકવર્ગ! કપૂર ખાનદાન એ શરૂ કરેલ આ નેપોટિઝમ ને હવે લગભગ બધા ખાનદાન આગળ ધપાવવા લાગ્યા છે, અને એમના ગોડફાધર બન્યા છે શ્રી(માન/મતિ) કરણ જોહર! નેપોટિઝમના પ્રતાપે જભારતીય સિનેમાને અથિયા શેદી, સૂરજ પંચોલી, તુષાર કપૂર, વરૂણ ધવન, અર્જુન કપૂર, સોનાક્ષી સિન્હા, ઇમરાન ખાન, ફરદીન ખાન, શ્રધ્ધા કપૂર, ટાઈગર શ્રોફ, સોનમ કપૂર, તૈમુર અલી

ખાન અને લેટેસ્ટમાં 'ધડક' નામની બિમારીમાં ઈશાન ભાઈ અને જ્હાન્વી બેન જેવા સિતારાઓ માથે પડ્યા છે. બોલીવુડમાં નેપોટિઝમ નો એકમાત્ર ફાયદો એ છે કે ભારતમાં લોકોને 'એક્ટિંગ' અને 'ઓવર-એક્ટિંગ' વચ્ચેનો ભેદ સમજાઈ જાય છે!

નેપોટિઝમ ખાલી બોલીવુડ અને પોલિટિક્સ સુધી જ સિમિત નથી, ક્રિકેટ જેવી રમતમાંય નેપોટિઝમ તો છે જ, સ્ટુઅર્ટ બિન્ની અને રોહન ગાવસ્કર એ નેપોટિઝમ ના 'સારા' અને ક્રિકેટર્સના 'ખરાબ' ઉદાહરણ તરીકે ઊભરી આવે છે..!

આ બધા સિવાય પણ, નાનામાં નાની વાતોમાં પણ આપણા ત્યાં તો નેપોટિઝમ તો છે જ! કોઈ દિવસ જોયું છે બિઝનેસ મેનનો છોકરો નોકરી કરે? લખી ને લઈ લ્યો. ટીપેન્દ્ર જેઠાલાલ ગડા ગમે એટલું ભણી લે, જે તે દિવસે બેસવાનો તો 'ગડા ઈલેક્ટ્રોનિક્સ' માં જ છે.

દર્શવાણી

ડોક્ટર્સ માં અલગ જ લેવલનું નેપોટિઝમ જોવા મળે છે. ડોક્ટરનો છોકરો ડોક્ટર બને ને એ છોકરો કોઈ ડોક્ટર સાથે પરણે, ને એનો ય છોકરો બને તો ડોક્ટર જ. સાલ્લુ ડોક્ટર 'ફેમિલી' છે કે 'ન્યુક્લિયર ચેઈન રિએક્શન', એ જ ખબર ના પડે!

ઝિંદગી.com

ઉમા પરમાર

ઝેબા

ચોવીસ કલાકથી એકધારા અને અનરાધાર પડી રહેલા વરસાદે શહેરનું જનજીવન અસ્તવ્યસ્ત કરી નાખ્યું. મોટા ફ્લેટ્સમાં કે બંગલામાં રહેનારા લોકો પણ પ્રાર્થના કરતા હતા કે, “હવે આ વરસાદ બંધ થાય તો સારું!” ત્યાં ગરીબ અને ઝૂંપડપટ્ટીમાં રહેનારા લોકોની તો વાત જ શું કરવી?

ઝેબા... એની નાની અમથી, એક જ રૂમની ખોલીમાં અશક્ષકને પ્લાસ્ટીકની તાડપત્રી બાંધવામાં મદદ કરી રહી હતી. ખોલીની છત પરથી પાણી ટપકી ટપકીને નીચે ફેલાઈ ગયું હતું. આખરે કલાકની જહેમત બાદ તાડપત્રી બંધાઈ, જેથી એ બંને સૂઈ શકે! ઊંઘ તો ક્યાંથી આવે? ખાવાના નામે બંનેએ બે દિવસની સૂકી અને વાસી બ્રેડ પાણી સાથે ઉતારી હતી. આ વરસાદ અટકે તો બહાર જઈને કઈ લવાય પણ ખરું!

કદાચ ખુદાએ ઝેબાની વાત સાંભળી હોય એવું લાગતું હતું. વરસાદ થોડો ધીમો થયો અને સવાર થતાં સુધીમાં તો બંધ થઈ ગયો. છતાં આકાશ વાદળાયું તો હતું જ. ઝેબાએ અશક્ષકને ઉઠાડ્યો. થોડા ઘણા પૈસા હતા તે આપી કંઈક લેવા મોકલ્યો. જેથી કઈ તો ખાવા મળે !

ચારે તરફથી કોલાહલ સંભળાતો હતો. પણ ઝેબાના ભીતરના કોલાહલ સામે ધીમો હતો. વર્ષો પહેલા, મધ્યપ્રદેશના દૂરના ગામથી ભાગીને

આવેલા બંને. સાવ નાદાન કહેવાય એવી ઉંમર અને આકર્ષણને પ્રેમ સમજવા જેવી ભૂલ કરી બેઠેલા. સોળ-સત્તરની ઉંમર જ ભૂલભૂલૈયા જેવી હોય છે ને... પોતાને જાતે કશું સમજાય નહિ અને બીજા સમજાવે તે પણ સમજાય નહિ. ઘરેથી લઈને નીકળેલી રકમ થોડા વખતમાં તો ખતમ થઈ ગઈ. મુંબઈમાં રહેવા ઠેકાણું મળવું તે મોટી વાત છે. આટલી મોટી ઝૂંપડપટ્ટીનાં છેવાડે આ એક રૂમની ખોલી મળી તે લઈ લીધી.

ભાગીને આવ્યા પછી થોડો સમય તો બધું સપના જેવું લાગ્યું, પણ પછી વાસ્તવિકતા સામે આવી! પૈસા કમાવાની લાલચે અશક્ષક ખરાબ રવાડે ચઢ્યો તે ચઢ્યો, ઝેબાના લાખ સમજાવવા છતાં તે ન માન્યો. શરાબ, જુગાર અને ગુનાખોરીમાં એ વધુ ને વધુ ધસતો ગયો.

અને ઝેબા? એ બિચારી શું કરે? પાછા ફરીને પોતાના ગામ તો જવાય એમ નહોતું અને અશક્ષકને છોડીને જાય તો જાય તો પણ જાય ક્યાં?

થોડા સમય પછી તેણે એક છોકરીને જન્મ આપ્યો, પણ તે વધુ ન જીવી શકી. ઝેબા ફરી મન મનાવતી રહી કે, ‘ખુદાને જે ગમ્યું તે ખરું!’ પણ આ માટે પણ અશક્ત તો એને જ જિંમેદાર માનતો અને નશામાં ક્યારેક હવે તો મારપીટ પણ કરી લેતો.

ઝેબાની આંખો ઘણી વાર આંસુ ઉલેચવાનું ભૂલી જતી, પણ દિલમાં દરિયો ધૂધવતો! બત્રીસ ચોમાસાં જોઈ ચૂકેલ ઝેબાની કાયા, ખુદા તરફથી એને મળેલ અનમોલ બક્ષિશ જેવી હતી. ગરીબીએ ચહેરા પરની રોનક થોડીક છીનવી હતી, બાકી તો એની ખૂબસુરતી કોઈને પણ ઘાયલ કરી દે એવી હતી. પણ અશક્તને હવે એની કોઈ નવાઈ નહોતી, ને પ્રેમ તો હવે રહ્યો જ નહોતો. આ બધાને લીધે, ઝેબાની જીવનદિશા પણ બદલાઈ. ધીમે ધીમે તેણે એની સહેલી મીના સાથે એ જતી હતી તે મસાજ પાર્લરમાં કામ કરવા જવાનું શરૂ કર્યું. કહેવાના નામ પર જ એ મસાજ પાર્લર હતું, હકીકતમાં તો એ તેની આડમાં ચાલતું ફૂટણખાનું હતું.

એના જેવી ઘણી લેડીઝ ત્યાં કામ કરતી હતી. એણે એક નાની છોકરીને પણ ત્યાં જોઈ, કદાચ એ એની જેમ કામ કરતી કોઈ દીદીની છોકરી હતી. મીનાએ એનું નામ પિંકી જણાવ્યું. પાર્લર મોટું અને સ્ત્રી-પુરુષ બંને માટે હતું. તેથી આખો દિવસ ભીડ જેવી રહેતી. એક દિવસ એ સવારે થોડી વહેલી કામ પર આવી ગઈ. અચાનક જોયું તો પેલી પિંકી એકલી બેઠી હતી અને રડતી હતી!

એણે પૂછ્યું કે, “તારી મમ્મી ક્યાં છે?” જવાબમાં એ રડવા લાગી. એને કઈ સમજાતું નહોતું

એવું લાગ્યું. એણે ઈશારામાં હાથ જોડી કઈ કહ્યું, પણ એને ન સમજાયું. પળવારમાં એ સમજી ગઈ કે, અહીં કોઈ એની મમ્મી નહોતી! એને પણ અહીં ધંધા માટે લાવવામાં આવી હતી. જેમ તેમ કરીને એણે એની પાસેથી પૂરી વાત સમજી.

ઝેબાએ એના માથે હાથ ફેરવ્યો અને એને ઈશારાથી એને સમજાવ્યું કે, “હું તને તારા ગામ પાછી મોકલી આપીશ.” ત્યારે એ થોડી શાંત થઈ.

એની આંખો સામે બધું તાજું થયું. શરૂમાં એની સાથે પણ તો એવું જ થયું હતું ને! મીનાએ તેને જે બતાવ્યું હતું, તેની ઝેબાને પણ કલ્પના નહોતી જ ને... તે બહાર દોડી ગઈ હતી અને રડતી રડતી ઉભી રહી હતી.

મીનાએ એને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો, “તને શું લાગે છે ઝેબા, કે તું ક્યાય પણ કામ કરશે તો આટલા રૂપિયા તને કોઈ આપશે? તું કેટલી સુંદર છે! હજુ એકદમ જુવાન છે. જેમ જેમ તારી માંગ વધશે તેમ તેમ તને વધુ રૂપિયા કમાવા મળશે! આટલા વર્ષોથી તે શું જોયું છે?”

ખાવાનું પીવાનું તો ઠીક, માથા પર એક છત મળી છે તે પણ બસ છે. આ ધંધામાં જ્યાં સુધી રૂપ-જુવાની બરકરાર છે, ત્યાં સુધી કમાઈ લેવાનું, બચત કરી પોતાનું ઘર ઉભું કરી લેવાનું. આમ રડશે તો ફરી પછી જ્યાં હતી ત્યાં ને ત્યાં...”

ઝેબા બપોર સુધી ત્યાં એમ જ બેસી રહી. જાત સાથેના યુદ્ધ પછી તે હારેલા યોદ્ધા જેવી કામે લાગી હતી! શરૂઆતમાં બધું અજુગતું લાગતું, એ કોઈ સાથે વધુ વાત નહોતી કરતી. પછી ધીમે ધીમે બધું થાળે પડતું ગયું!

પણ ના... આજે એનું મન કામમાં નહોતું. એને રહી રહીને પિંકીના વિચાર આવતા હતા. એને કેવી રીતે અહીંથી બહાર કાઢવી અને ક્યાં મોકલવી વગેરે... એની નજર સામે એ જ પંદર વર્ષની ઝેબા ઉભી હતી, જે નાસમજ, નાદાન અને પ્રેમમાં પાગલ હતી. “આ બિચારીને પણ કોઈ અશક્ક જેવો લઈને ભાગ્યો હતો અને છેવટે અહીં છોડી ગયો. ખુદાનું કરવું, હું તો આટલા વર્ષો પછી આ ધંધામાં આવી ચઢી. પણ,

આ બિચારી! ના... ના.. એની પણ ખ્વાહિશ તો જેની સાથે ભાગી તેની સાથે રહેવાની હશે. ને એવી તો હજારો ખ્વાહિશો આ નાદાન ઉંમરે ઉઠતી હશે. એણે કોઈને જ આ વાત કરવાનું મુનાસિબ ના સમજ્યું.

પંદર દિવસ પછી એના મસાજ પાર્લરમાં જાણે ભૂકંપ આવી ગયો. પિંકી અને ઝેબા બંને ગાયબ હતાં! ખૂબ શોધખોળ કરવા છતાં બંને ન મળ્યા. અશક્કને પણ કંઈ ખબર નહોતી અને એ શોધવા પણ નહોતો માંગતો.

અંધકાર અને રાત બંને ઘેરાતા હતા. ઝેબા અને પિંકી જાણે આ અંધકારને પાર નીકળતી નવી રોશની! જાણે મુક્ત, ખુલ્લા ગગનમાં શ્વાસ લેવાની આઝાદી મળી છે. ઝેબા ખુશ છે, પોતાની મુઠ્ઠાવસ્થા ફરી પિંકીના રૂપમાં મેળવીને દોઝખ જેવી ઝિંદગીથી બચાવી તેની ખુશી એના ચહેરા પર ઝલકે છે.. ને પિંકી? પિંકી એની બોલવાની ભાષા નથી સમજતી પણ, એના પ્રેમ અને લાગણીની ભાષા સમજે છે, અનુભવે છે!

એલચી

સુખની પરિભાષા ત્યારે બદલાય છે, જ્યારે બીજાની ખુશીથી તમે ખુશ થાઓ છો!

લ્યો લખાઈ ગઈ કવિતા...

મહેન્દ્ર પોશિયા

આખરે તો એ બધી વાતો તને સમજાય છે કે નઈ, બે મુદ્દો એ છે.
હોઠ મરકે તો ડૂમા ના સાવ કટકા થાય છે કે નઈ, બે મુદ્દો એ છે.

પોપચા પાડી ,જરા શરમાઈ ને ચાલ્યા તો દિલ માં પ્રેમ છે એવુ, લ્યાં!
હું બળું છું, એમ એના પણ હૃદયમાં લ્હાય છે કે નઈ,બે મુદ્દો એ છે.

આમતો આખો દિવસ અર્ધાંગીનીના નામ ને જપતો રહે તો ચાલે,
ઠેસ વાગ્યે, બૂમ તારી, બા તરફ ડંટાય છે કે નઈ, બે મુદ્દો એ છે.

સ્ત્રી પરત્વે એમના વ્યવહારના તો લોક આખું દાખલા દે છે.
આંખ ને મસ્તિસ્ક વચ્ચે તનબદન ચૂંથાય છે કે ન, બે મુદ્દો એ છે.

બાઈબલ, ગીતા અગર કુરાન ઉપર હાથ દઈ સમ ખાઈ લઉં, એથી શું?
ફક્ત મારા બોલવા પર, ફેંસલો વંચાય છે કે નઈ, બે મુદ્દો એ છે.

પેરિસ્કોપ

યાજ્ઞિક વધાસિયા

હાય રે થે બુઢાપા /
વૃદ્ધોની સમસ્યાઓ

Age is an issue of mind over matter,

If you don't mind, it doesn't matter.

- Mark Twain

સોશિયલ મીડિયામાં એક વિડીયો વાઈરલ થયેલો. કોઈ એડ ફિલ્મ હતી કદાચ અથવા તો કોઈ શોર્ટ ફિલ્મ હશે. બરાબર યાદ નથી. પણ એમાં અંદાજે પિસ્તાલીસ વર્ષ આસપાસનો એક પુરુષ સાંજે નોકરી/ઘંઘેથી આવે છે અને પોતે સાથે લાવેલ દવા એક ખૂણામાં બેઠેલા એના વૃદ્ધ મમ્મીને આપે છે અને સમોસાનું પાર્સલ-પેક પોતાની સત્તર-અઢાર વર્ષની પુત્રીને આપે છે. સમોસા સાથે પીવા માટે એની પત્ની યા તૈયાર કરે છે અને ત્રણેય સમોસા ખાવા બેસે છે. આ તરફ દૂરથી સમોસા જોઈને પલંગ પર બેઠા બેઠા પેલા માજીના મોઢામાં પાણી આવે છે અને તેઓની કેસેટ ચાલુ થાય છે.. “ક્યાંથી લીધા? પહેલા તો મોટા-મોટા મળતા, અસલી ધીમાં તળાતા, અંદર બદામ પણ નાખતા.. હવે ખબર નહી કેવા બનતા હશે..” આવું બોલીને એ સમોસા ખાવાની પોતાની ઈચ્છા એ ત્રણેય સુધી પહોંચાડવાનો પ્રત્યન કરે છે, પણ એનાથી વાત ન બનતા છેલ્લે સીધું જ એવું કહે છે કે, “મને પણ એક ટુકડો આપ ને.”

પણ એમનો છોકરો એમને તતડાવી નાખે છે, “કંઈ જ નહી મળે તમને. આડું-અવળું કુચુર

કુચુર ખાધા રાખો છો અને પછી બીમાર પડો છો. એક તો ઓલરેડી દવા ચાલુ છે. વધારે બીમાર પડશો, તો દોડા તો અમારે જ કરવાના ને. સમજમાં નથી આવતું તમને? નાના બાળક છો?” માજી પણ નારાજ થઈ જાય છે, ગુસ્સામાં બોલે છે કે, “હા. આખી દુનિયામાં તું એક જ સમજુ છે. આમ ના કરો, તેમ ના કરો – આખો દિવસ એવું જ સાંભળવાનું મારે...” માજી ભીની આંખે બોલ્યા જ કરે છે, બોલ્યા જ કરે છે.. ને પેલો છોકરો એમની સામે સમોસાની પ્લેટ લઈને આવે છે અને હસતા હસતા એમને ખાવા આપે છે. માજી ખુશ થઈ જાય છે.

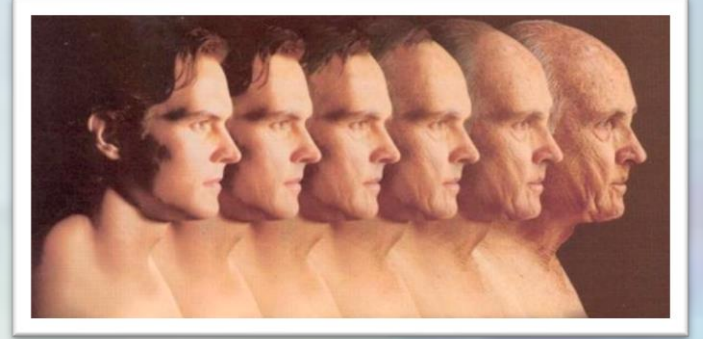

આ વીડિયોનો મેસેજ એવો છે કે, “અમુક હદ પછી ઉંમર વધવાની સાથે માણસની ઉંમર સાવ ઘટી જાય છે, એ નાના બાળક જેવા બની જાય છે. They are kids again.” તદ્દન સાચી વાત છે. તમારા ઘરમાં પણ કોઈ વૃદ્ધ વ્યક્તિ હશે, તો તમને પણ આવા અનુભવો થતા જ હશે. કદાચ આપણે એવું માની લીધું છે કે, દેશનું યુવાધન જ દેશના વિકાસનો પાયો છે. ને પાછું એ એટલી હદ સુધી માની લીધું છે કે, વૃદ્ધોને આપણે સમાજનો ભાગ ગણતા નથી અથવા સાવ ઇગ્નોર કરી દઈએ છીએ. ભૂલી જઈએ છીએ કે, તેઓ પણ પહેલા યુવાન જ હતા અને આપણે પણ વૃદ્ધ થવાના જ છીએ. મારે અહીંયા કોઈને સલાહો આપીને ‘બોર’ નથી કરવા. પણ જે ફેક્ટસ છે, એ મુદ્દાસર રજૂ કરવા છે.

ઉંમર વધવાની સાથે માનવશરીરમાં બદલાવ આવે છે, વિચારવાની ક્ષમતામાં બદલાવ આવે છે. વૃદ્ધોની સમસ્યાને બેઝીકલી પાંચ ભાગમાં ડીવાઈડ કરી શકાય – શારીરિક, માનસિક, આર્થિક, ભાવનાત્મક અને સામાજિક. એક પછી એક વિચારીએ.

વૃદ્ધત્વ એ શારીરિક નબળાઈનો ફેઝ છે. શરીરમાં ‘AGING’ની પ્રક્રિયા એની ચરમસીમાએ હોય છે. વજન ઘટતું જાય છે, દાંત નબળા પડી જાય છે અથવા તો સાવ જતા રહે છે. આંખોમાં દેખાતું ઓછું થતું જાય છે, વાળ સફેદ થતા જાય છે, ચામડીમાં કરચલી પડી જાય છે, હાડકાં બોદા થઈ જાય છે, રોગપ્રતિકારક શક્તિ ઘટી ગઈ હોવાથી સત્તર જાતના રોગો ઘર કરી જાય છે, હાથ-પગ-જડબામાં ધુજારીઓ આવવા લાગે છે. ક્ષય બરાબર પંપ કરતું ના હોવાથી મગજ અને બીજા અગત્યના અંગો સુધી સરખું લોહી પહોંચી શકતું નથી. શરીરની રેગ્યુલેટરી મીકેનીઝમ

પણ બરાબર કામ કરી શકતી ના હોવાથી બાહ્ય વાતાવરણમાં કોઈ પણ ફેરફાર થાય, તો એની સીધી અસર એમના શરીર પર થાય છે. ઉપરથી મોટી ઉંમરે લોકો ત્વરિત નિર્ણય લેવાની ક્ષમતા ખોઈ બેસે છે, આથી અકસ્માતો પણ આ ઉંમરે વધુ સર્જાય છે. ઉંમર વધવાની સાથે શરીરની જે આખી સીસ્ટમ ખોરવાઈ જાય છે, એના લીધે ખાધેલું જલ્દી પચતું નથી અને પાચનતંત્રને લગતા રોગો પણ થાય છે.

તમને થશે કે, “આમાંનું મોટાભાગનું તો અમને ખબર છે. આમાં નવી વાત શું છે?” પણ તમને કદાચ એ નથી ખબર કે આ શારીરિક સમસ્યાઓને માનસિક સમસ્યાઓ સાથે કોઈકને કોઈક સંબંધ છે. વૃદ્ધો આખો દિવસ એવા વાતાવરણમાં રહે છે, કે એમને એમની આજુબાજુ પોતાની ઉંમર કરતા પોતાથી નાની ઉંમર વાળા લોકો, યુવાન લોકો વધુ જોવા મળે છે, કે જેમને આવી કોઈ શારીરિક સમસ્યાઓ નથી. આથી સ્વાભાવિક રીતે જ એમના મનમાં ‘લઘુતાગ્રંથી’ (INFERIORITY COMPLEX) નો ભાવ જન્મે છે. હરપળ એમને લાગે છે કે, હું નબળો પડી ગયો છું, મારામાં આટલી આટલી ખામીઓ છે. ‘હું નબળો છું’ - એ હકીકત કરતા ‘હું નબળો છું’ - એ પ્રતીતિ જ વધારે નુકશાનકારક છે. એ અન્ય મનોવિકારોને પણ સાથે સાથે તાણી લાવે છે, (માનસિક રીતે) જલ્દી થાકી જાય છે, સતત અસ્વસ્થ અને ચિંતિત જ લાગ્યા કરે છે.

ઉંમર વધવાની સાથે શરીરના કોષોની એટ્રોફી (ખવાઈ જવું) પણ થવા લાગે છે. મગજ પણ એમાંથી બાકાત થોડું રહે? મગજ પણ નબળું પડતું જાય છે, પરિણામે અનિદ્રા અને ભૂલી જવાની બીમારી પણ ધર કરી જાય છે. અનિદ્રાને કારણે મન ચકરાવે ચડે છે અને આથી ફરી 'લઘુતાગ્રંથી' વધતી જાય છે. ઉપરથી શારીરિક સમસ્યાઓ માટેની દવા પણ સમય પર લેવાનું યાદ ના આવતા, એ સમસ્યાઓ પણ વકરે છે. આમ આ એક આખું ચક્રરું - VICIOUS CYCLE રચે છે, બધું એકબીજા સાથે કોઈને કોઈ રીતે જોડાયેલું છે.

આ ઉંમરે ત્રીજી સમસ્યા 'આર્થિક' છે. શરીર સાથ આપતું નથી, કામ કરી શકાતું નથી. બેઝીક જરૂરિયાતો માટે કાં તો ઉમ્મર કરેલી બચતનો સહારો લેવો પડે છે અથવા તો કોઈ પર આશ્રિત રહેવું પડે છે. હવે ભારતીય સમાજમાં તો મા-બાપે બધી કમાણી સંતાનો પર લુંટાવી દીધી હોય છે અને બધું એમના નામ પર કરી દીધેલું હોય છે. તમને નથી લાગતું કે, આખી જિંદગી ઊંચું માથું કરીને જીવનાર લોકોએ પાછલી જિંદગી કોઈના પર ડીપેન્ડ રાખવી પડે, એ ખૂબ જ ખરાબ પરિસ્થિતિ છે?

તેમણે આખી જિંદગી જે કંઈ કામ કર્યું હોય સમાજમાં રહીને, એ તેમણે મને-કમને બીજાને સોંપી દેવું પડે છે. તેમને બધે ભાગ લેવો હોય છે, કેમ

કે 'OLD AGE' સાથે તેઓ 'USED TO' થઈ શકતા નથી, પોતે હવે વૃદ્ધ થઈ ગયા છે, એ હકીકત તેઓ સ્વીકારી શકતા નથી. તેમને હજી પણ બધે વર્યસ્વ બનાવી રાખવું હોય છે, કે જેવું પહેલા હતું. સામાજિક વહેવારો, ધંધા વગેરેમાં તેમને યુવાનોને એ સલાહો આપે છે, પણ જનરેશન ગેપને લીધે યુવાનોને એ પસંદ નથી આવતી અને તેઓ માનતા નથી. એટલે તેઓનો અહમ સંતોષાતો નથી. ઉપરથી પોતાના લાઈફ-પાર્ટનર, સગા-સંબંધીઓ અને મિત્રોના મૃત્યુ થવા લગતા એમને મળતો ઈમોશનલ સપોર્ટ પણ નથી મળતો, સમય પસાર નથી થતો. ઉપરથી કામ કરી ના શકતા હોવાથી આખો દિવસ નવરા બેસી રહેવું પડે છે, એટલે વધુને વધુ આવા વિચારો આવતા જાય છે.

તો તમારે શું કરવાનું છે? તમારે બસ ખાલી ધીરજ ધરવાની છે, અકળાઈ નથી જવાનું. એમની બાજુમાં પાંચ મિનીટ પણ બેસીને એમની વાત સાંભળશો અને ક્યારેક તો ક્યારેક એમની સલાહો લઈને એમના મન મુજબ કરશો તો પણ તેઓ ખુશ રહેશે અને એમને જિંદગી આસાન લાગશે. એટલું તો કરી જ શકો ને?

હવે કોઈ મોટી ઉંમરની વ્યક્તિ સાથે 'ડીલ' કરતી વખતે આ આર્ટિકલ યાદ આવશે? યાદ કરી લેજો.

PACK UP

Forty is the old age for young and fifty is the young age for old.

Hosea Ballou

મલ્ટીવર્સ

જીગર સાગર

મલ્ટીવર્સ : છે શું આ?

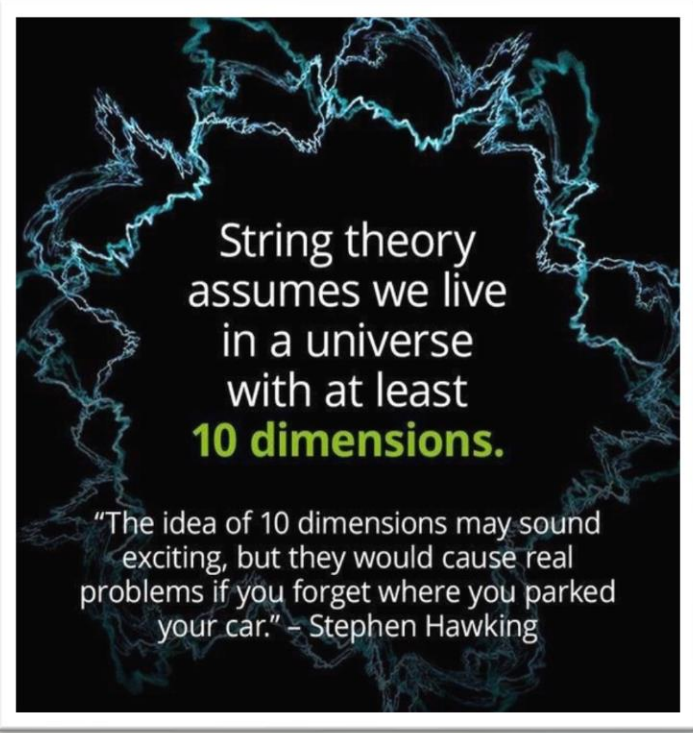
(ગયા અંકથી આગળ ચાલુ)

૯૭% બ્રહ્માંડ આપણાથી સાવ અદૃશ્ય છે અને આપણે કરેલી તમામ પ્રગતિ માત્ર ૩% દૃશ્ય બ્રહ્માંડ સાથે જ સંબંધિત છે, એ સત્ય જરાક નિરાશાજનક હતું, પણ એ નિરાશામાં ડાર્ક એનર્જીનું પગેરું શોધવાનો પ્રોજેક્ટ રોમાંચક નીવડ્યો. પ્રોજેક્ટ આજે પણ ચાલુ છે. ડાર્ક એનર્જીનું પૂરેપૂરું પગેરું હજી સુધી મળી શક્યું નથી. હા, વિસ્તરણનો દર માપ્યા પછી ડાર્ક એનર્જીનું પ્રમાણ (થિયરીમાં અને પ્રેક્ટીકલમાં) જરૂર મળ્યું છે. થિયરીટીકલ અને પ્રેક્ટીકલ બંને આંકડા અતિ અતિ અતિ સૂક્ષ્મ છે. બ્રહ્માંડનું વિસ્તરણ જે દરથી ઝડપી બની રહ્યું છે એટલું ઝડપી બનાવવા માટે આ મૂલ્ય ઘણું ઓછું પડે છે. પરિણામે ડાર્ક એનર્જીના પગેરાં શોધવાના પ્રયત્નો પડી ભાંગે છે. ઉપરાંત સૌથી મહત્વની વસ્તુ એ છે કે ભૌતિકવિજ્ઞાનના મૂળભૂત નિયમો કે મૂળભૂત અચળાંકોમાં ક્યાંય ડાર્ક એનર્જીનું મૂલ્ય કે ડાર્ક એનર્જી વાળો સૂક્ષ્મ અચળાંક આવતો નથી. ખરેખર તો જો ડાર્ક એનર્જી બ્રહ્માંડનું આટલું મૂળભૂત પરિબલ હોય તો બ્રહ્માંડના નિયમો-સિધ્ધાંતોમાં (મતલબ કે ફિઝીક્સમાં) આ અચળાંકના દર્શન થવા જ રહ્યાં, પણ થતાં નથી. કેમ?? પ્રશ્ન અધુરો છે.

આ દરમિયાન ડાર્ક એનર્જીની સમાંતરે જ સ્ટ્રીંગ થિયરીનો વિકાસ થયો. પરમાણુમાંના પરમાણ્વિક કણો પ્રોટોન, ન્યુટ્રોન અને ઇલેક્ટ્રોનના

અભ્યાસોએ પહેલાં ક્વોન્ટમ ફિલ્ડ થિયરી અને પછી સ્ટ્રીંગ થિયરીને જન્મ આપ્યો. ઇલેક્ટ્રોન જેવાં કણ મૂળભૂત કણ છે, જે બીજા કોઈ પેટા-કણોના બનેલા હોતા નથી (આવા ઇલેક્ટ્રોન જેવાં કણો 'લેપ્ટોન' કહેવાય છે). જ્યારે પ્રોટોન અને ન્યુટ્રોન જેવા કણો ત્રણ ક્વાર્ક કણોના બનેલા છે (આવા પ્રોટોન, ન્યુટ્રોન જેવાં કણો 'હેડ્રોન' કહેવાય છે). આ ઇલેક્ટ્રોન અને ક્વાર્કમાં મૂળ તત્વ કયું? બસ, એ પ્રશ્નનાં જવાબમાં સ્ટ્રીંગ થિયરીનું નિર્માણ થયું. ક્વાર્ક સહિત તમામે તમામ કણોને પાર્ટીકલ-ઝૂ (કણોના પ્રાણીસંગ્રહાલય) જેવાં 'સ્ટાન્ડર્ડ મોડેલ' માં સામેલ કરવામાં આવ્યાં છે. કણોના પ્રકાર મુજબની વ્યવસ્થિત ગોઠવણી કરવામાં આવેલ છે. એ તમામે તમામ પાર્ટીકલ્સ છેલ્લે 'સ્ટ્રીંગ'ના બનેલા છે. દરેક પાર્ટીકલનું મૂળ તત્ત્વ સ્ટ્રીંગ છે.

સ્ટ્રીંગ માટેનો ગુજરાતી શબ્દ 'દોરી' જરા ઓછો પ્રભાવક જણાય છે, એટલે 'સ્ટ્રીંગ' શબ્દને જ લઈને ચાલીએ. સ્ટ્રીંગ એ ઉર્જાનો બનેલો તંતુ છે, જે અલગ તાલ અને અલગ સુર પ્રમાણે કંપન કરે છે. આ અલગ અલગ કંપનોથી પેદા થાય છે અલગ અલગ સુર, મતલબ કે અલગ અલગ પાર્ટીકલ! આમ, સ્ટ્રીંગ દરેક કણનું બેઝીક મટીરીયલ છે. સ્ટ્રીંગના જાતભાતના કંપનો જ આ રંગબેરંગી દુનિયાના અસ્તિત્વ માટે જવાબદાર છે. ટૂંકમાં સ્ટ્રીંગ કંપન કરે છે એટલે દુનિયા બને છે. બ્રહ્માંડનું અસ્તિત્વ 'vibration of strings' પર

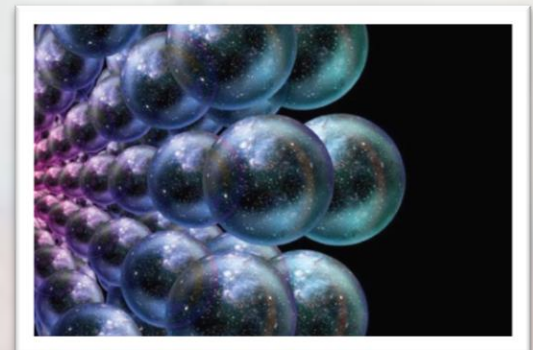

આધારિત છે. સ્ટ્રિંગનો સ્કેલ પ્લાન્ક સ્કેલ (10^{-34}) છે. આ અતિસૂક્ષ્મ લેવલ પર સ્ટ્રિંગ વાઇબ્રેટ કેવી રીતે થતી હશે? કોઈ સામાન્ય માણસ (અને અસ્તિત્વના પ્રશ્નો બાબતે બિન્ધાસ્ત માણસ) કહી દેશે કે એમાં મારે શું? સ્ટ્રિંગને જે રીતે વાઇબ્રેટ થવું હોય એ રીતે થાય, એમાં મારે કેટલા ટકા? પરંતુ અસ્તિત્વના જવાબો શોધવા સતત ખાંખાખોળા કરતા વૈજ્ઞાનિકો માટે એ અત્યંત મહત્વનો પ્રશ્ન હતો. સ્ટ્રિંગ વિશે વધુ ઉંડી ગાણિતિક ગણતરીઓ થવા લાગી. ગણિતના નવા-જૂના અને એકદમ જટિલ ખ્યાલો, થિયરીઓ વગેરે તમામે તમામને સ્ટ્રિંગ થિયરીના વિકાસમાં વાપરી લેવાયા. એટલે જ એવું કહેવાય છે કે માનવજાતે ઇતિહાસમાં જો સૌથી વધુ જટિલ અને ભેજાફેરણ ગણિત વિકસાવ્યું હોય તો એ સ્ટ્રિંગ થિયરી છે.

પરંતુ ગણિતમાં ને ગણિતમાં એક ડખો પડ્યો. આ સ્ટ્રિંગ થિયરીના વાઇબ્રેશન અર્થાત કંપન થવા માટે આપણા ત્રણ અવકાશી પરિમાણ, વત્તા એક સમયનું પરિમાણ એમ ફૂલ ચાર પરિમાણ ચાલે એમ ન હતાં. સ્ટ્રિંગને વધારે પરિમાણોની જરૂર હતી.

આપણી ત્રિ-પરિમાણીય (સમય સાથે ચાર પરિમાણીય) વાસ્તવિકતા સ્ટ્રિંગના કંપન માટે પુરતી ન હતી. ફિઝીક્સની ભાષામાં કહીએ તો ચાર કરતાં વધુ પરિમાણમાં સ્ટ્રિંગના degrees of freedom (મુક્તતાના અંશો) વધારે હતાં. સાદી ભાષામાં કહો તો વધારે પરિમાણોમાં સ્ટ્રિંગને છૂટથી કંપનો કરી શકવાની આઝાદી મળતી હતી હતી. ઓછા પરિમાણ ઓછી આઝાદી અને વધુ પરિમાણ એમ વધારે આઝાદી.. ગણતરીથી ખબર પડી કે જાણ્યા-અજાણ્યા અને દૃશ્ય-અદૃશ્ય તમામ કણો એવાં હતાં કે જે સ્ટ્રિંગના દસ પરિમાણીય વાસ્તવિકતામાં થતાં કંપનોના કારણે પેદા થતાં હતાં. જી હા, દસ પરિમાણીય વાસ્તવિકતા..!

સ્ટ્રિંગને સંપૂર્ણતઃ મુક્ત અવસ્થામાં કંપન કરવા દસ અવકાશીય પરિમાણોની જરૂર હતી. દસ અવકાશીય અને એક સમયનું એમ ફૂલ અગિયાર પરિમાણોની બનેલી એક વાસ્તવિકતાનું ગણિત સ્ટ્રિંગ ભૌતિકવિજ્ઞાનીઓ સમક્ષ સદેહે હાજર હતું. ગણિત બ્રહ્માંડની મૂળભૂત ભાષા છે. આપણી દરેક વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિની પાછળનું મૂળ કારણ ગણિત છે. ગાણિતિક ગણતરીઓ ભૂલ વગર માંડી હોય તો આજ સુધીના ઇતિહાસમાં તો એવું બન્યું નથી કે ગણિત ખોટું પડ્યું હોય! એમાંય સ્ટ્રિંગ થિયરી તો માનવ ઇતિહાસનું સૌથી સુંદર ગણિત છે, એ કઈ રીતે ખોટું પડી શકે??

હવે, જો એ ગણિત સાચું હોય તો એ સ્વીકારવું પડે કે આપણે બધાં અગિયાર પરિમાણીય વિશાળ વાસ્તવિકતામાં જીવી રહ્યાં છીએ. એમાંથી આપણું બ્રહ્માંડ ચાર પરિમાણોમાં જ અસ્તિત્વ ધરાવે છે, તો બાકીના પરિમાણોમાં શું છે? બાકીના પરિમાણોના અલગ અલગ કોમ્પીનેશનમાં શું છે? શું આવાં અલગ અલગ અનેક બ્રહ્માંડો અસ્તિત્વ ધરાવે છે? શું અસ્તિત્વના આ વિશાળ બગીચામાં આપણા બ્રહ્માંડરૂપી પુષ્પ સિવાય પણ અન્ય ઘણાબધાં પુષ્પો ખીલ્યાં છે?

આખરે આપણે એ મોડ પર આવી જ ગયાં જ્યાં Uni-Verse કે Multi-Verse બેમાંથી એક ઓપ્શન પસંદ કરવો જ પડે છે. આમાં ડાર્ક એનર્જીના પરિણામોએ પણ સુર પુરાવ્યો. ડાર્ક એનર્જી બ્રહ્માંડની કેન્દ્રસ્થ વસ્તુ હોવા છતાં ભૌતિકવિજ્ઞાનના નિયમોમાં ક્યાંય ડોકાતી ન હોવાનું કારણ એ હોઈ શકે કે ભૌતિકવિજ્ઞાનના નિયમો અને અચળાંકોની જેમ ડાર્ક એનર્જીનું મૂલ્ય અચળ નથી. કદાચ Universe માં તો અચળ છે પણ Multiverse માં અચળ નથી. જ્યાં એક કરતાં વધારે (અનેક) બ્રહ્માંડો અસ્તિત્વ ધરાવે છે એવી Multiversal Reality માં દરેકે દરેક બ્રહ્માંડ વાઇઝ ડાર્ક એનર્જીનું મૂલ્ય અલગ અલગ છે. એવું પણ બની શકે છે કે આપણા બ્રહ્માંડમાં ડાર્ક એનર્જીનું મૂલ્ય એવું

એક્ઝેટ સેટ થયું હોય કે જેથી બ્રહ્માંડના વિસ્તરણનો દર માપોમાપ સેટ થાય. આ એવું માપ હશે કે જેનાથી આકાશગંગાઓ, તારાઓ, સુર્યમંડળો અને પૃથ્વી જેવાં ગ્રહો તથા અલ્ટીમેટલી જીવસૃષ્ટી (કે જીવસૃષ્ટીઓ) નું નિર્માણ થાય..! એવું પણ બની શકે કે બીજા બ્રહ્માંડોમાં આવું સેટીંગ ન પણ જામ્યું હોય..!

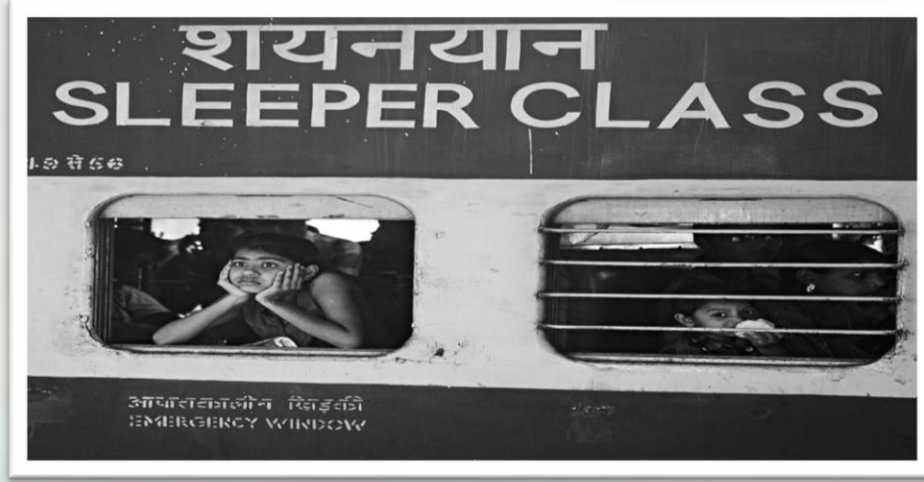
બનવામાં તો ઘણુંબધું બની શકે છે પણ ખરેખરમાં ફૂલ કેટલા બ્રહ્માંડો હશે અને એ કેવા હશે એ કહેવું અત્યંત મુશ્કેલ છે. હા, એટલું ચોક્કસ કે સર્જનહારના ચાકડે એક બ્રહ્માંડ બની શકતું હોય તો અનેક પણ બની જ શકે છે. માનો કે અનેકાનેક બ્રહ્માંડો બન્યા છે તો સંભાવનાની રીતે એવું પણ શક્ય છે એમાંથી એકાદ બ્રહ્માંડ ડીટ્ટો ટુ ડીટ્ટો આપણા બ્રહ્માંડ જેવું જ હો. એમાં આપણા જેવા જ માણસો વિકસ્યા હોય! એવી સંભાવના પણ નકારી શકાય નહીં કે ત્યાં આપણી કાર્બન કોપીઓ પણ વિકસી હોય..! આપણે અહીં અને આપણી પ્રતિકૃતિ ત્યાં કામ કરતી હોય..! કોને ખબર? (વધુ આવતા અંકે)

લ્યો લખાઈ ગઈ કવિતા...

વિપુલ માંગરોલિયા

તણખાને જ્યારે કોઈ માણસ સ્હેજ પણ ભરમાવશે
એ પણ પછી ચૂલાને બદલે કોઈ ઘર સળગાવશે.

બસ જાણવું છે સ્વર્ગમાં ને નર્કમાં શું ફેર છે,
પણ એટલું કહેવા શું ત્યાંથી કોઈ પાછું આવશે?

તારે જ ઈશ્વર આવવું પડશે ફરી ધરતી ઉપર,
નહીતર બધા ગીતાને પોતાની રીતે સમજાવશે.

દિલ કોઈને આપ્યું હશે તો રાખશે એ કાળજી,
જો ખુદની પાસે રાખશો તો એ બધે રઝળાવશે.

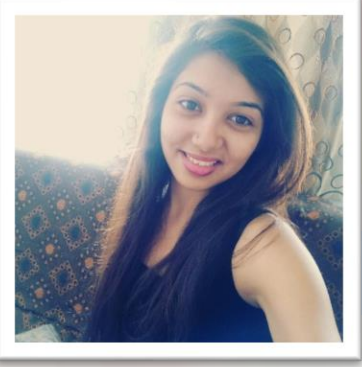
તું આજના બાળકને ના કોઈ નકામા પ્રશ્ન કર,
જો એ બગડશે તો તને પણ રોકડું પરખાવશે.

મોટાઈને પણ હોય છે અફસોસ બંધનનો ઘણો,
રસ્તાના પથ્થર કીમતી હીરાને પણ અકળાવશે.

અસ્પર્શ્ય

મીરા જોશી

આત્માનું ગીત

એક સાંજે બારીની બહાર દ્રશ્ય જોયું. બાગના હીંચકા પર ઝૂલી રહેલા સાવ નાની વયના બાળકો. રેતીને પગથી પખાળતા ધક્કો મારતા અને ઊંચો હીંચકો ખાતાં ભવિષ્યના ચહેરાઓ. ઊંચાઈ પર ઝૂલવાનો આનંદ અને ખખળતું હાસ્ય પણ જાણે એમની કાયા સાથે ઝૂલતાં હતાં અને એનો આનંદ એમના માસુમ ચહેરા પર પ્રકાશની જેમ ફેલાતો. જ્યારે હિંચકો નીચે આવતો ત્યારે તેઓ પગને તૈયાર રાખતા, હીંચકાને વધુ ઉંચે લઈ જવા માટે. પરંતુ ઝૂલવાની ઊંચાઈ કે નીચાઈથી તેમના ચહેરા ઉપરનો પેલો આનંદ ઓછો ના થતો.

બાજુના હીંચકામાં જ થોડી મોટી વયનો છોકરો ઝૂલે છે. એ પોતાના પગ નીચે જમીન પર નથી અડાડતો, રેતીથી તેના પગ ગંદા નથી કરતો. હીંચકાની બાજુએના સહારે તે ઉંચે ને ઉંચે જ

જાય છે. તેના ચહેરા ઉપર હાસ્ય નથી, પેલો આનંદ નથી, જાણે કે માત્ર વધુ ઊંચાઈએ ઝૂલવાની યાહ છે. તેને જોવામાં મને મોજ નથી પડતી, કદાચ ત્યાં નિર્ભેળ આનંદ નથી એટલે..

બંને તરફ એક જ ક્રિયા હતી, હીંચકવાની.. પણ ફર્ક હતો, આનંદ લેવાની દ્રષ્ટિનો, જીવન પ્રત્યેના અભિગમનો! જીવન નામના હીંચકામાં શું આપણે પણ એ જ રીતે નથી ઝૂલી રહ્યાં? જ્યાં માત્ર ઊંચે જવાની જ દ્રષ્ટિ છે, જ્યાં જમીનને સ્પર્શવાની યાહ નથી, જ્યાં નીચે પડવાનો કે નિષ્ફળ થવાનો સ્વીકાર નથી, જ્યાં રેતીમાં પગ પખાળીને ગંદા થવાની ઝંખના નથી.

આ બધું આપણી આસપાસ બને છે, આ આનંદની ક્રિયાઓ, કે દુઃખની ઘટનાઓ, આનંદ લેવાની સાચી કે ખોટી દ્રષ્ટિ પણ આપણામાંથી જ ઉગે છે, આથમે છે, અને કોઈકની પીડાને સમજવાની દ્રષ્ટિ પણ આપણી જ અંદરથી વહે છે.. અને વહેતા વહેતા એ દરેક નાના બાળશિશુઓની આંખોમાં કેદ થાય છે, આપણા થકી જ એમની આંખો દુનિયા પ્રત્યેનો અભિગમ તૈયાર કરે છે, અને આપણાથી જ એમનું સારું કે નરસું વ્યક્તિત્વ રચાય છે. તમારા ને મારા થકી જ એમનો જીવન પ્રત્યેનો, માનવ અને સંબંધો પ્રત્યેનો અભિગમ સર્જાય છે, અને સૃષ્ટિનું સુંદર કે ખરાબ ચિત્ર બને છે. હા, આપણા જ થકી!

આપણા અંતરમનમાં પળેપળ એક મૌન ગીત ગવાય છે, આત્માનું ગીત, પ્રેમનું ગીત. જ્યારે કોઈક પહાડોની ટોચ પર એકાંતમાં સૂર્યાસ્ત નિહાળતાં બેઠા હોઈએ ત્યારે એ ગીત સંભળાય છે. જીવનના ગીતનું સંગીત વિચાર કરવા પ્રેરે છે, વિશાળ પૃથ્વીમાં તમે શું છો અને તમારું અસ્તિત્વ શા માટે છે એની તમને જાણ કરાવે છે.

પણ તમને ખબર છે, આ ગીત કંઈ પેલી પહાડોની ટોચ પર જ નથી બોલતું, એ કંઈ દરિયાના કિનારા પર હોઈએ ત્યારે જ અંતરમનમાંથી નથી પેદા થતું. એ હંમેશા ગૂંજતું હોય છે, તમારી અંદર- જાગતાં, વિહરતાં, સૂતા, કે જમતાં. અને હા, જ્યારે તમે દૂર પ્રવાસે જવાની તૈયારી કરતાં હોં; ટ્રેન, ફ્લાઈટ, હોટેલની બધી જ વ્યવસ્થા કરીને, તમારા દિલને અને શરીરને સુંદર 'શો-કેસ'ની જેમ

ગોઠવીને એક જુદા શહેરમાં મૂકવા માટે લઈ જતા હોં, ત્યારે એ ગીત રડતું હોય છે.

દૂર ક્યાંક જવાની ઉતાવળ અને ઉત્સાહમાં તમે કેટલા દિવસો, મહિનાઓ અને અમુલ્ય 'વર્તમાન'ની ક્ષણોને બરબાદ કરી!? એ આત્માનું ગીત, તમારા હોવાપણાનું સુંદર ગીત આ જ કહેવા માગે છે, મને સાંભળ, આજને જીવવા માટે મને તારા હોઠો ઉપર રમતું મૂક. દૂર જા પણ, આજને ભરપુર જીવીને જા.. તો જ એ શહેરની હવા તમને સ્વીકારશે. એ સમય અને એ સ્થળ કિંમત માગે છે, તમારી જીવંત બનાવેલી ક્ષણોનો હિસાબ માંગે છે અને પછી જ એ નવી હવા તમને ભેટશે, હંમેશ સ્વીકારશે. અને જ્યારે એ લાંબી સફરમાંથી પરત આવશો ત્યારે એ નવી હવાની સુગંધ, એ સુરીલા ગીતનો અવાજ તમારા જીવનમાં રેલાઈ જશે.!

સદાયે ખુશ રહેવાની બતાવી દઉં જડીબુટ્ટી,
 “ધરા સાથે જ બદલાતી રહે વ્હેતાં ઝરણની ચાલ.”
 - અશોક ચાવડા 'બેદિલ'

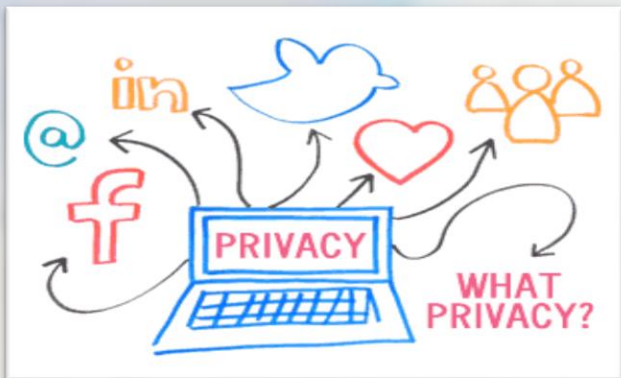
TECH-TALK

વિપુલ હડિયા

પ્રાયવસી

‘પ્રાયવસી’! સાંભળવામાં જેટલો ભારે લાગે એના કરતા પણ ગંભીર મુદ્દો! એમ છતાં આપણે ત્યાં આ શબ્દ બે વખત ખોટા કારણોસર ચર્ચામાં આવ્યો. પ્રથમ વખત તો ઓગસ્ટ ૨૦૧૭ માં ચીફ જસ્ટીસ જે.એસ.ખેહરની ટીમે ‘રાઈટ ટુ પ્રાયવસી’ને ભારતના નાગરિકો માટે મૂળભૂત અધિકાર તરીકે માન્યતા આપી. પણ અફસોસ કે આપણે ભારતીયોએ એ વિષય પર ત્યારે એવી કોઈ ગંભીર ચર્ચાઓ નહોતી કરી જેટલી બીજા મુદ્દામાં કરેલી! બીજી વખત આ શબ્દ ચર્ચામાં આવ્યો જ્યારે એવા સમાચાર વહેતા થયા કે અમેરીકાની ચૂંટણીમાં બ્રિટનની ‘કેમ્બ્રીજ એનાલીટીકા’ નામની ડેટા માઈનીંગ કમ્પનીએ ડોનાલ્ડ ટ્રમ્પના ચૂંટણી પ્રચાર માટે ફેસબુક યુઝર્સના વ્યક્તિગત ડેટાનો ઉપયોગ પ્રચાર કેમ્પેઈન માટે કર્યો. આ કોઈ નવી વાત નહોતી. ફેસબુક, ઈન્સ્ટાગ્રામ, વોટ્સએપ પ્રીમીયમ જેવી સેવાઓ મફત પૂરી પાડતી કંપનીઓ કોઈને કોઈ રીતે પોતાનો નફો કમાતી જ હોય છે અને મોટા ભાગના કેસમાં આવી રીતે પાછલા બારણે ડેટા વેચવામાં આવતો જ હોય છે.

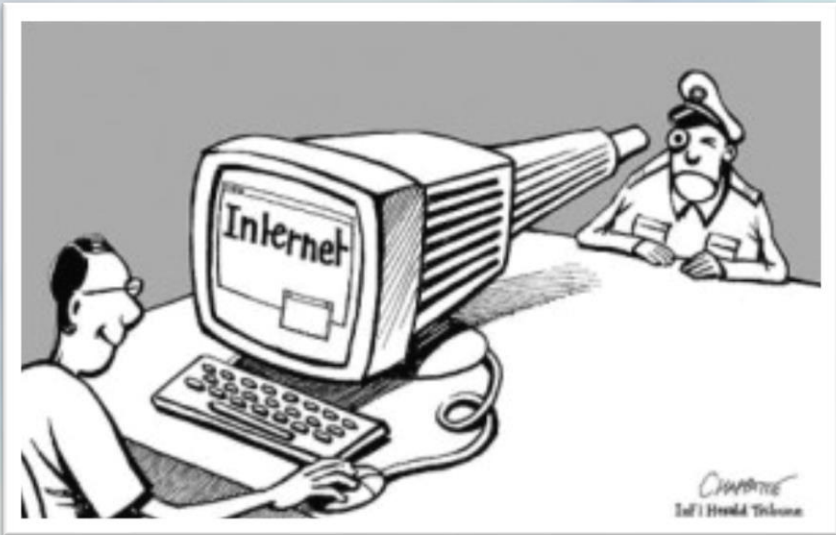
એવું પણ સમજવાની જરૂર નથી કે કેમ્બ્રિજ એનાલીટીકાએ ફેસબુક સર્વર હેક કરીને આ ડેટાની ચોરી કરી હોય. કેમ કે ફેસબુક તકનીકી રીતે એક ઘણું જ સુરક્ષિત સર્વર છે. નાગરિકોની ‘પ્રાયવસી’ જાળવવા માટે ખુદ અમેરિકન સરકારની હોમલેન્ડ સિક્યુરીટી જેવી નામી સંસ્થાઓ પણ ફેસબુકને હેક ના કરી શકે એ માટે ફેસબુકમાં એક સ્પેશીયલ ટીમ કામ કરે છે જે લોકોના ડેટાને માત્ર હેકર્સથી જ નહીં, સરકારથી પણ બચાવે છે તો કેમ્બ્રિજ એનાલીટીકા તો એ હેન્ડ ગ્રેનેડ સામે ચાંદલિયા ફટાકડા જેવી છે!

દેખીતી વાત છે કે જેમ કોઈપણ ફિલ્મ જો કોઈ વ્યક્તિના જીવન પરથી સીધું જ ઉપાડી લીધું હોય, છતાં શરૂઆતમાં કહેવામાં આવે છે કે, “આ ફિલ્મની કથાવસ્તુને કોઈ જીવિત કે મૃત વ્યક્તિ સાથે કોઈ સંબંધ નથી. જો એવું જણાઈ આવે તો એને માત્ર એક યોગાનુયોગ ગણવામાં આવશે.” એ જ રીતે જ્યારે તમે કોઈ ડીઝીટલ પ્લેટફોર્મ પર તમારી અંગત માહિતી આપીને ‘ટર્મ્સ એન્ડ કન્ડીશન’ સ્વીકારો છો ત્યારે તમે એ સ્વીકારો છો કે, “આ પ્લેટફોર્મ તમારી કોઈ માહિતી કે માહિતીનો ભાગ કોઈ અન્ય વ્યક્તિ કે સંસ્થાને વેચતી નથી, જો એવી કોઈ વ્યક્તિ કે સંસ્થા પાસે તમારી માહિતી મળી આવે તો એને માત્ર હેકિંગ કહેવામાં આવશે.”

પણ આપણે ડીઝિટલ પ્લેટફોર્મ પણ આવી કોઈ 'ટર્મ્સ એન્ડ કન્ડીશન' વાંચવાની તસ્દી લેતા જ નથી. બાકી મફતમાં રોજના કરોડો મેસેજ અને એ પણ ઓડિયો, વિડીયો, ડોક્યુમેન્ટ વગેરે સ્વરૂપે ટ્રાન્સફર કરવા વોટ્સએપમાં પંચાવન અને હવે તો વધારે આઈ.ટી એક્સપર્ટ ખૂબ ઊંચા પગાર લઈને કામ કરે છે. તો દેખીતી વાત છે કે એ કંપની મહાત્મા ગાંધી પાસેથી પ્રેરણા લઈ સમાજસેવા તો નહી જ કરતી હોય ને! વધારે નહી તો કરોડોમાં ગણી શકાય એટલો પંચાવન કામદારોનો પગાર તો એમને પણ કમાવો જ પડતો હશે ને!

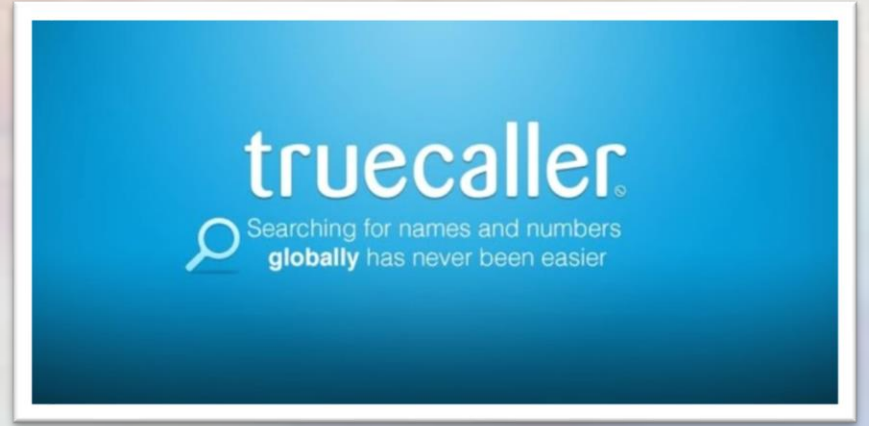
ઉપરના ત્રણ ફકરાનો નિયોડ માત્ર એટલો કે, તમે કોઈ ઓનલાઈન પ્લેટફોર્મ પર તમારી માહિતી આપો છો, તો પછી તમારે પ્રાયવસી ભૂલી જવી જોઈએ! તમને નથી લાગતું કે જ્યારે તમારો ક્રેડિટ 'સ્કોર પૂરતો' થાય પછી જ તમારે લોન આપવાવાળાના કોલ આવવા લાગે છે, તમારી પહેલા તો ફાઈનાન્સ કંપનીઓને તમારા ક્રેડિટ સ્કોર વિષે ખબર પડી જાય છે, કેમ કે તમે ઓનલાઈન બેન્કિંગનો ઉપયોગ કરો છો!

હવે ખરેખર જેણે મુદ્દો કહી શકાય એ વાત પર આવીએ. ખાસ આપણા ભારતીયોની વાત કરીએ તો શું ખરેખર આપણે પોતે જ આપણી પ્રાયવસી માટે દરકાર કરીએ છીએ ખરા? આપણે અમદાવાદથી મુંબઈ જઈએ તો પણ ફેસબુકમાં સ્ટેટ્સ નાખીએ છીએ કે "ટ્રાવેલિંગ ફ્રોમ અહમદાબાદ ટુ મુંબઈ" અને જેવી બસ ટ્રેન મુંબઈ પહોંચે કે તરત બીજું સ્ટેટ્સ કે "ચેક-ઇન એટ મુંબઈ" ત્યારબાદ મિત્રો સાથે ફરવાના દરેક ફોટો હાઈ-રીઝોલ્યુશનમાં લોકેશન સાથે ફેસબુકમાં ઠાલવીએ છીએ. હા તો એમાં શું? બસ અહીં જ વાત આવે છે પ્રાયવસીની! દરેક દેશનાં કાયદા મુજબ તમે કોઈપણ ગુનામાં સંડોવાયેલા હોવ અથવા તો એવું હોવાનો આરોપ હોય તો તમે કોર્ટમાં ખોટું બોલીને પણ તમે નિર્દોષ છો એવું સાબિત કરી શકો. પણ ક્યારે? જ્યારે તમારી પ્રાયવસી ખરેખર પ્રાઇવેટ રહી હોય તો જ. બાકી તમે એક વખત સોશિયલ મીડિયા પર તમારી દરેક પ્રવૃત્તિની માહિતી આપી દીધી એટલે તમને સરળતાથી એમાં જ ફસાવી શકાય. એ પછી તમે બચી ના શકો કેમ કે તમારી પ્રાયવસી તૂટી ગઈ છે.

તમે દરેક કોન્ટેક્ટ પહેલા તો એન્ડ્રોઇડ ફોન દ્વારા તમારા ગુગલ એકાઉન્ટમાં સેવ કરો છો ત્યાર બાદ true-caller જેવી એપ્લિકેશન ઇન્સ્ટોલ કરી એ દરેક કોન્ટેક્ટ 'રીડ' કરવાની પરમીશન પણ આપો છો, ને વળી આપણે પ્રાયવસીની વાતો પણ કરો છો. જ્યારે તમે true-caller ને તમારા કોન્ટેક્ટસ રીડ કરવાની પરમીશન આપો છો ત્યારે તમે અજાણતા જ તમારા મિત્રોની પ્રાયવસીને પણ તોડી પાડો છો, કેમ કે હવે true-caller ને ખબર છે કે જે-તે નંબર ધારકનું નામ શું છે. true-caller આ જ રીતે કામ કરે છે. જેટલા પણ લોકોએ આ એપ ઇન્સ્ટોલ કરી હશે એમના કોન્ટેક્ટ રીડ કરશે અને કોઈ એક નંબર માટે જે નામ સૌથી વધુ વખત વપરાયું હશે એ નામ સર્ચ કરીને બતાવશે!

હવે તો એન્ડ્રોઇડે લગભગ દુનિયા જીતી લીધી છે એમ કહેવામાં કાંઈ ખોટું નથી અને અજાણે જ આપણે આપણી પ્રાયવસી કોઈકને કોઈ ડીઝિટલ માધ્યમો સ્વરૂપે કોઈ અન્ય લોકોને સોંપી રહ્યા છીએ, જેમને આપણે ઓળખતા પણ નથી! ગુગલ અને ફેસબુક પાસે તમારી અંગત માહિતી, તમારા વિચારો, તમારું ફેમીલી ટ્રી, તમારા રાજકીય વિચારો બધું એક યા બીજા સ્વરૂપે છે જ. ડેટા માઈનીંગની ભાષામાં આને 'સાયકોગ્રાફિક પ્રોફાઇલીંગ' કહેવાય. તમે

સોશિયલ મીડિયામાં લાઈક કરેલ દરેક પોસ્ટનું પૃથ્થકરણ કરી તેમાં આવતા સામાન્ય શબ્દો શોધી કહી શકાય કે તમને ક્યાં વિષય પર વાંચવું ગમે છે એ જ રીતે તમે લખેલ પોસ્ટ્સનું પૃથ્થકરણ કરીને કહી શકાય કે તમને ક્યાં વિષય પર લખવું ગમે છે. પ્રાયવાસીમાં આનાથી વધારે હોય પણ શું?

કદાચ ઊંડે-ઊંડે તમારા મનમાં એવું હોય કે તમારા ગમા-અણગમાથી શું ફરક પડે તો જરા વધારે વ્યવહારુ ઉદાહરણ આપીને સમજાવું કે તમે કોઈ તમારા માનીતા વિજાતીય પાત્રના ગમા-અણગમા વિષે જાણતા હોવ તો એમને તમારા પ્રેમ માટે મનાવવા એકદમ સરળ થઈ જાય! ખોટું કહ્યું? બસ આ જ રીતે તમારા ગમા-અણગમા વિષે જાણીને તમારો ઉપયોગ એવી રીતે કરવામાં આવે છે કે તમે પોતે પૈસા ખર્ચીને અન્યને કમાવી આપો!

તો આ તો સમસ્યા પર વાત થઈ. આનું કોઈ નિરાકરણ ખરું? ના. જો તમે ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરતા હો તો નહીં; કેમ કે આપણે ખરેખર નથી જાણતા કે આપણું પ્રાઈવેટ ચીટ-ચેટ કેટલું સુરક્ષિત છે! હવે પછીના અંકમાં આપણે એન્ટી-વાયરસ વિષે વાત કરીશું, પણ એના તકનીકી પાસા વિષે નહીં પણ એન્ટી-વાઈરસના બીઝનેસ વિષે કે કેવી રીતે આપણે મૂર્ખ બનીએ છીએ અને આ ષડયંત્રને સફળ કરવા પોતાના રૂપિયા ખર્ચ કરીએ છીએ.

Catalyst

અનંત ગોહિલ

BE THE CHANGE

કોઈ એક શહેરમાં એક વૃદ્ધ વ્યક્તિ એના અંતિમ શ્વાસ ગણી રહ્યો હતો. જેટલા પણ નજીકના લોકો તેને ઓળખતા હતા એ બધા જ એ વ્યક્તિ પાસે પોતાની સહાનુભૂતિ પ્રકટ કરવા આવી રહ્યા હતા. એમાંના એક માણસે એ વૃદ્ધ વ્યક્તિને પ્રશ્ન કર્યો કે, "તમારી આ અંતિમ વેળા છે તો અમને જીવનમાં આગળ કઈ રીતે વધવું એ સલાહ આપો. આપ વડીલે તો જીવનમાં ઘણા તડકા-છાંચડા જોયા છે. તો તમારા અનુભવનો લાભ અમે લઈ શકીએ એવું કંઈક શીખવો."

ઘણો જ વિચાર કર્યા પછી એ વૃદ્ધ વ્યક્તિ બોલ્યા, "હું જ્યારે ૨૦ વર્ષનો હતો ત્યારે હું ખૂબ જ ઉત્સાહી હતો અને શક્તિથી ભરપૂર હતો. હું વિચારતો કે હું દુનિયા બદલી શકું એમ છું અને એના બધા જ પ્રોબલમ્સ હું હલ કરી શકું એમ છું. અને મેં એના માટે કમર કસવાની શરૂ કરી દીધી.

સમયના વહાણ વહેતા ગયા અને હું હવે ૩૦ વર્ષનો થઈ ચુક્યો હતો અને મેં જોયું કે દુનિયા હજુ પણ એવીને એવી જ હતી જેવી ૧૦ વર્ષ પહેલા હતી. આનાથી મને સત્યનું ભાન થયું કે મારા એકલાથી તો આ દુનિયા બદલી શકે તેમ નથી કેમ ના હું જ મારો ગોલ નાનો કરી નાખું! એ પછી મેં વિચાર્યું કે ભલે દુનિયા નહીં પરંતુ મારો દેશ તો હું બદલી શકું તેમ છું જ! આટલું વિચારી મેં એ દિશા ભણી મારા પગ ઉપાડ્યા!

સમય ખુબ ઝડપથી વિતી રહ્યો હતો અને સાથે સાથે મારી ઉંમર પણ ૪૦ વર્ષની થઈ ચુકી હતી. મને ભાન થયું કે પોતાના દેશના લોકોને બદલવા નીકળવું એ બીજું કંઈ નહિ પણ મારા સમયની બરબાદી જ હતી, કેમ કે કરોડો લોકોના ટોળાને બદલવો એ અત્યંત મુશ્કેલ અને કઠીન કામ હતું, ફરીથી મેં આત્મમંથન કર્યું અને વિચાર્યું કે મારો ગોલ હજુ ઘણો મોટો છે કેમ ના એને હજુ થોડો ઘટાડી નાખું! એ પછી મેં નક્કી કર્યું કે ભલે હું આખો દેશ ના બદલી શકું પરંતુ મારું શહેર તો હું બદલી જ શકું એમ છું તો હું હવે એ જ વસ્તુનો પ્રયત્ન કરું. પરંતુ મારા આ નિશ્ચયમાં પણ હું ઉણો ઉતર્યો, કોઈ પણ વાત મારા ધાર્યા પ્રમાણે ના થઈ શકી, કોઈપણ બદલવા માટે તૈયાર નહોતું, હું નિરાશ થઈ ચુક્યો હતો.

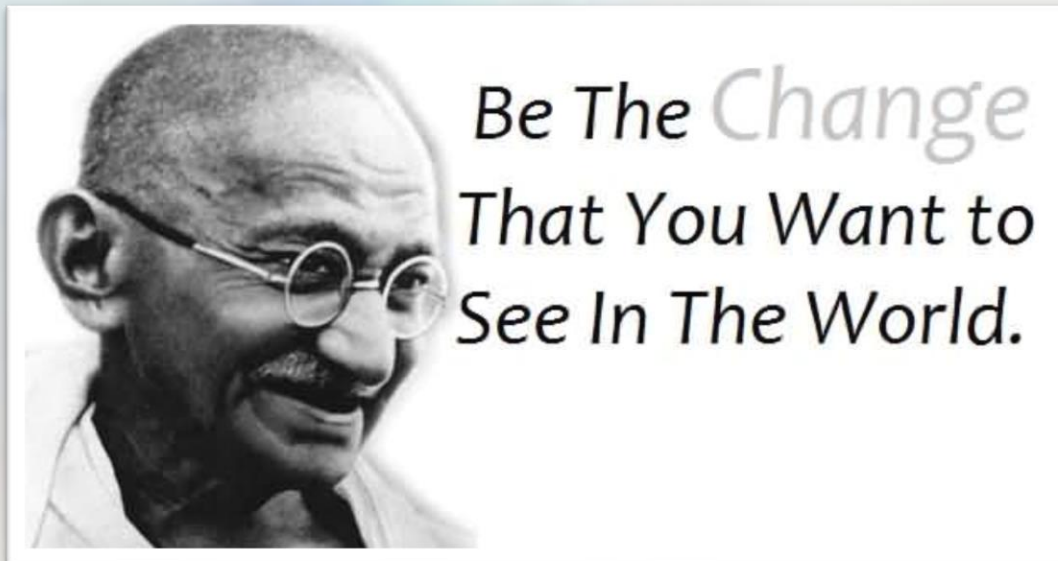

હવે હું વૃદ્ધ થઈ ગયો હતો, મારી ઉંમર પણ ૬૦ વર્ષને આંબવા આવી હતી, મને હવે થયું કે હું દુનિયા, મારો દેશ કે મારું શહેર તો બદલી ના શક્યો પણ હજુ કંઈ મોડું નથી થયું. હું મારા પરિવારને તો બદલી જ શકું છું, જો હું આટલું પણ કરી શક્યો તો મારા જીવનને ધન્ય માનીશ. આમ તો મને આ કામ સહેલું લાગતું હતું, કેમ કે પરિવારના બધા જ મને આદર આપતા હતા, મારું કહ્યું માનતા હતા. પરંતુ મારા કમભાગ્યે મને અહીં પણ અસફળતા જ મળી. અંતે સાબિત થયું કે મેં મારી જેટલી શક્તિ અને સમય બીજાને બદલવામાં નાખ્યો હતો એ બધો જ વેસ્ટ ગયો હતો.

અત્યારે મારી મરણપથારીએ મને સમજાય છે કે જો એ સમયે મેં બીજાએ બદલવા કરતા મારી જાતને બદલવાના પ્રયાસ કર્યા હોત, મારી ખામીઓને શોધીને એને સુધારવાના પ્રયાસ કર્યા હોત તો, કદાચ મને જોઈને મારા પરિવારના સદસ્યોને જરૂર પ્રેરણા થાત અને એ મારી જેમ બનવાના પ્રયાસ ચોક્કસથી કરતા! અને જો કદાચ એવું થઈ જાત તો શહેરમાં મારા પરિવારના સભ્યોનું સારું વાણી-વર્તન જોઈને બીજા પરિવારોને પણ પ્રેરણા મળેત અને એ

પણ પોતાનામાં બદલાવ લાવવાનો પ્રયાસ કરેત. અને જો આખું શહેર બદલાઈ ગયું હોત તો નિઃશંકપણે શહેરનો વિકાસ પણ ખૂબ જ થયો હોત અને એ જોઈને કોઈક દિવસ મારા દેશના લોકોને પણ પ્રેરણા મળત અને કોને ખબર કે કદાચ કોઈક દિવસ આખી દુનિયા પણ આ બદલાવને સ્વીકારી લેત! અત્યારે મને એટલું સમજાય છે કે ઉદાહરણ આપીને બદલાવ લાવવા કરતા ઉદાહરણરૂપ બનીને બદલાવ લાવવાનો પ્રયાસ કર્યો હોત, તો હું મારા કાર્યમાં ૧૦૦ ટકા સફળ થાત!

કોઈપણ જગ્યાનો વિકાસ એ એકમ થી શરૂ થાય છે. જેમ કે અંક છે તો હંમેશા એક અંક આવે પછી દશક અને પછી સો આવે. કોઈ પણ તત્વમાં સૌપ્રથમ એક અણુ હોય અને પછી એ જોડાઈને આખું તત્વ બનાવે છે, કોઈ પણ સજીવ હોય તો સૌ પ્રથમ એક કોષ હોય છે અને પછી તેમાં વિકાસ થઈને આખું સજીવ શરીર બને છે એમ જ કોઈ પણ રાષ્ટ્રનો મૂળભૂત એકમ નાગરિક છે. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિને તમે કોઈપણ જગ્યાએ લાગુ પાડી શકો છો. અને મજાની વાત તો એ છે કે આટલા નાના-નાના બદલાવથી પણ સમગ્ર રાષ્ટ્ર ઉન્નતિને પામી શકે છે.

તમે જ વિચારો કે દેશમાં જ્યારે આઝાદીની માંગ એની ચરમસીમા પર હતી, બધા જ આંદોલનો હિંસક થઈ રહ્યા હતા ત્યારે એક જ માણસે અહિંસાને પોતાનું શસ્ત્ર બનાવ્યું અને એ પછી જે થયું એ આપણને બધાને ખબર જ છે. એક માણસે એવું વિચાર્યું હતું કે ભારતને મિસાઈલ ક્ષેત્રે આગળ વધારવું છે અને એ જ કલામ સાહેબે આપણને આજે વિશ્વમાં મહાસત્તા બનવાની હરોળમાં સાવ નજીક પહોંચાડી દીધા છે. એક ૧૫ વર્ષની બાળકીએ તાલીબાન સામે બાંચો ચડાવી, ગોળી પણ ખાધી છતાં પોતાનો ધ્યેય ના બદલ્યો તો આજે એના જન્મદિનને લોકો 'વિશ્વ મલાલા દિન' તરીકે ઉજવે છે. બદલાવ હંમેશા પોતાનાથી જ શરૂ થાય છે અને પછી જ એ વિશ્વવ્યાપી બને છે.

આપણને દેશ અને દુનિયા સામે ઘણી-બધી તકલીફો હશે કે કેટલો ભ્રષ્ટાચાર છે, જાતિવાદ છે, કેટલા સ્કેમ્સ અને સ્કેન્ડલ્સ થાય છે. રોજ કેટલી નિર્દોષ બાળકીઓના બળાત્કાર થાય છે. શિક્ષણના નામ પર કેટકેટલા ડોનેશન લેવાય છે. અને

બીજું કંઈ-કેટલું, પણ શું ચાર રસ્તે કોઈ પોલીસવાળો પકડે તો એના પાસે આપણે સરકારી મેમો ફડાવીએ છીએ કે ચા-પાણીના આપીને નીકળી જઈએ છીએ? કોઈના રેપના સમાચાર સાંભળી શું આપણે બહારથી મીણબત્તી જ સળગાવીએ છીએ કે આપણી અંદર પણ કંઈ બળીને ખાક થઈ જાય છે? આવા તો અનેકોનેક પ્રશ્નો છે જે આપણી સામે આવશે તો આપણું માથું શરમથી ઝુકી જશે. આ બધામાં બદલાવ આવશે, જરૂરથી આવશે, પણ ક્યારે? જ્યારે આપણે ખુદમાં બદલાવ લાવવાની શરૂઆત કરીશું, BE THE CHANGE! STEPHEN COVEY પોતાના પુસ્તક '7 HABITS OF HIGHLY EFFECTIVE PEOPLE' માં પાંચમી હેબીટમાં કહે છે કે "SEEK FIRST TO UNDERSTAND, THEN TO BE UNDERSTOOD" પહેલા સમજણ કેળવો, અને પછી કોઈ બીજાને સમજાવવાની કોશિશ કરો. ગાંધીજીનું આ વાક્ય, " BE THE CHANGE THAT YOU WANT TO SEE IN THE WORLD " બદલાવનું સૂચક છે, પ્રગતિનો રાજમાર્ગ છે, અંત:પ્રેરણા નો સ્ત્રોત છે.

આફ્ટર-શોક

સમય ક્યારે વિસામો ખાય છે 'અકબર'ના જીવનમાં?
વિસર્જન થાય છે નિત્, નિત્ નવું સર્જન કરી લઉં છું.
- અકબરઅલી જસદણવાળા

Knowtamin

વિરલ જોશી

શ્રી જમનલાલ બજાજ એક ઉદ્યોગપતિ, સ્વાતંત્ર્ય સેનાની હોવાની સાથે સાથે માનવતાવાદી અને પરોપકારી સમાજસુધારક પણ હતા. ગાંધીજીની વિચારસરણીથી પ્રભાવિત થયેલા શ્રી બજાજ તેમનાં સિધ્ધાંતો પર કામ કરતા અને રાષ્ટ્રનાં ઉત્થાન માટે સતત પ્રયત્નશીલ હતાં, જેમાં તેમનાં પત્ની શ્રી જાનકીદેવીનો પણ સતત સાથ હતો. તેમનાં દ્વારા શરૂ કરાયેલા આ સમાજસેવાનાં યજ્ઞને સતત પ્રજ્વલિત રાખવા માટે એક ફાઉન્ડેશનની સ્થાપના કરવામાં આવી.

૧૯૭૮માં સ્થાપયેલ આ 'શ્રી જમનલાલ બજાજ ફાઉન્ડેશન' દ્વારા મહાત્મા ગાંધીનાં આદર્શો પર નિઃસ્વાર્થ પણે સમાજસેવાનું કાર્ય કરતા લોકો માટે ૪ પ્રકારનાં એવોર્ડ આપવામાં આવે છે. જેમાંથી ૩ એવોર્ડ ભારતીય લોકોને તેમજ ૧ એવોર્ડ બિનભારતીય વ્યક્તિને આપવામાં આવે છે.

1) Constructive Work

ભારતના ગ્રામીણ તેમજ પછાત વિસ્તારનાં લોકોને આત્મનિર્ભર બનાવવા કાર્ય કરતા વ્યક્તિઓને આ એવોર્ડ આપવામાં આવે છે.

2) Science and Technology

આ એવોર્ડ ગ્રામીણ તેમજ આદિવાસી વિસ્તારનાં લોકોના ઉત્થાન માટે તેમજ તેમના સામાજિક અને આર્થિક વિકાસ માટે વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીનો ઉત્તમ ઉપયોગ કરનાર વ્યક્તિને આપવામાં આવે છે.

3) Women and Child Welfare

મહિલા અને બાળકોના શિક્ષણ, કૌશલ્ય તાલીમ, આરોગ્ય, આજીવિકા તેમજ સર્વાંગી વિકાસ માટે પ્રયત્નશીલ લોકોને આ એવોર્ડથી સન્માનિત કરવામાં આવે છે. આ એવોર્ડ શ્રીમતી જાનકીદેવી બજાજની યાદમાં આપવામાં આવે છે.

4) International

ભારતની બહાર ગાંધીજીનાં આદર્શો જેવાકે ભાઈચારો, મિત્રતા, શાંતિ, અહિંસા, સંવાદિતા વગેરેનો પ્રસાર કરનાર તેમજ આ સિધ્ધાંતો પર કામ કરનાર વ્યક્તિને એવોર્ડથી સન્માનિત કરવામાં આવે છે.

ખુલ્લા દ્વાર

ડૉ.બેલા દોગા

બાળઉછેર

‘બાળઉછેર’ એ એક એવો ગૂંચવણ ભર્યો મુદ્દો છે કે, જેના પર એક મત હોવો શક્ય જ નથી. “ફિનલેન્ડમાં માતા પિતા બનવા માટે લાયસન્સ હોવું ફરજિયાત છે!” આ વાત મને જ્યારે જાણવા મળી, ત્યારે જ મને મજબૂર કરી લઈ આ લેખ લખવા માટે.

સામાન્ય રીતે ભારતમાં થોડાં વર્ષ પહેલાં અને ક્યાંક તો હજુ પણ બાળક દસથી બાર વર્ષનું થાય એટલે એને પરણાવવાની વાતો શરૂ થઈ જતી હોય છે (બાળ વિવાહ). આધુનિક કુટુંબમાં પરણાવવાની વાત છોકરી હોય તો વીસ- બાવીસ વર્ષે અને છોકરો હોય તો પચીસ-છવ્વીસ વર્ષે શરૂ થઈ જ જતી હોય છે. આ મોડામાં મોડી લિમિટ લખી. નહીં તો અમુક માબાપ તો આનાથી પણ વધુ ઉતાવળ કરતા હોય છે. ઠીક છે, અત્યારના સમાજમાં છોકરા છોકરીઓની સંખ્યાના મુદ્દે જે અસમાનતા ફેલાઈ રહી છે, એ જોતાં મા બાપનો ડર થોડા ઘણા અંશે વ્યાજબી પણ છે. પરંતુ, એ અલગ મુદ્દો છે. એની હું અત્યારે ચર્ચા નથી કરતી. આપણને માત્ર એટલી જ ખબર પડે છે કે ઉંમરલાયક થતાં લગ્ન કરી લેવાના અને પછી બાળકોને જન્મ આપવાનો. બાળકને કેવી રીતે જન્મ આપવો એ આપણને નૈસર્ગિક રીતે આવડે જ છે. એના કોઈ વર્કશોપ કે ટ્યૂશન ક્લાસિસ કરવા પડતા નથી. બાળકો જન્મીને મોટા થઈ જાય અને એ ઉંમરલાયક થાય એટલે એ પરણે અને એમના પણ બાળકો થઈ

જાય. આ ચક્ર ચાલતું જ રહે છે. આ બધામાં જે બાળક છે એનું ઉછેર કરવા માટે કે એને જન્મ આપવા માટે એના મા બાપ લાયક હતા? આ મુદ્દો ક્યાંય આવતો જ નથી. આ તો કુદરતી પ્રક્રિયા જ છે ને? આમાં લાયક કે ગેરલાયક હોવાનો તો સવાલ જ ક્યાં આવે છે? આવા જવાબો મળશે મને, ખરું ને?

પરંતુ મારો સવાલ થોડો ગંભીરતાથી લો અને વિચારો કે બાળકને જન્મ આપીને શું એના તરફની ફરજ પૂરી થઈ જાય છે? આપણે આ સમાજને શું આપી રહ્યા છીએ? એક વધારાનો માણસ? કે જે ભવિષ્યમાં ખરેખર ‘માણસ’ કહેવડાવવાને લાયક થશે કે કેમ એ પણ એક સવાલ હોય! આજના સમયમાં જે બળાત્કાર, ચોરી, લૂંટફાટ, ખૂન – આ ગુનાઓ થાય છે એ લોકો પણ કોઈ ના તો બાળક હશે જ ને? આ ગુનાખોર વ્યક્તિના બાળપણમાં જો ડોકિયું કરશો તો એમના દ્વારા થયેલા ગુના પાછળ એમના કુટુંબનું વાતાવરણ પણ તમને થોડાં ઘણાં અંશે જવાબદાર મળશે. એક નાનકડી વાર્તા કહું તો કદાચ આ વાત તરત સમજાઈ જશે.

એક મહાભયંકર ડાકુને અદાલતમાં ફાંસીની સજા આપવામાં આવી રહી હતી અને એને એની છેલ્લી ઈચ્છા પૂછવામાં આવી તો એણે કહ્યું કે, “મારે મારી મા ને મળવું છે.” અદાલતમાં એની મા ને બોલાવવામાં આવી તો એ ડાકુએ એની મા પાસે જઈને અચાનક જ તેનું નાક કાપી લીધું. અદાલતમાં બધાના હોશકોશ ઉડીગયા કે આ શું થઈ ગયું? જજે ડાકુ પાસે આનો ખુલાસો માંગ્યો તો ડાકુએ કહ્યું કે, “નાનપણમાં જ્યારે પહેલી વાર મેં નાનકડી ચોરી કરે તો મારી મા એ મને કંઈ જ ન કહ્યું. ત્યારબાદ હું બીજી મોટી ચોરી કરીને આવ્યો, તો પણ મા એ મને કંઈ જ ન કહ્યું. ધીમે ધીમે હું બહુ મોટો ડાકુ બની ગયો, લોકોના ઘરો બેફામ લૂંટીને લાવતો થઈ ગયો, ત્યારે પણ મારી મા એ મને ના રોક્યો. તો આજે હું સજા ભોગવી રહ્યો છું એનું કારણ માત્ર મારી મા જ છે. જો એણે મને પહેલી ચોરી વખતે જ અટકાવી દીધો હોત, તો હું આજે અહીં ના હોત.”

આ વાર્તા ઘણું બધું કહી જાય છે.

બાળકને જન્મ આપવો જ પૂરતો નથી પણ એને સારા- નરસાનો ભાન કરાવવું, યોગ્ય સંસ્કાર આપવા એ પણ મા-બાપની જ ફરજ છે. પરંતુ મા- બાપમાં જ જો એ સંસ્કાર નહીં હોય તો એમને શું ખબર પડશે કે બાળકને શું શીખવાડવું? ખાતા- પીતા -ચાલતાં- દોડતાં તો જંગલમાં રહેતા પ્રાણી પણ શીખી જ જાય છે ને? ફર્ક ક્યાં છે, એમનામાં અને આપણામાં? “બાળકને શું શીખવાડવું? ક્યારે શીખવાડવું? એને યોગ્ય માણસ બનીને બીજાના હિતને માન આપી સમાજમાં પોતાનું સ્થાન કેમ બનાવવું?” – એ જ ફિનલેન્ડની સરકાર લગ્ન કરેલા નવ યુગલને શીખવાડે છે અને એનું બાકાયદા સર્ટિફિકેટ પણ આપે છે અને જેમની પાસે એ સર્ટિફિકેટ ના હોય એની પ્રસૂતિ કોઈ પણ હોસ્પિટલમાં થઈ શકતી નથી.

તમને નથી લાગતું કે સામાજિક ગુનાખોરીને નાથવાનો આ એક પાયો બની શકે એમ છે અને આપણે પણ આ દિશામાં પગલા લેવાની જરૂર છે? તમારા વિચારો જરૂરથી અમને જણાવો.

સહૃદય આભાર

કૃષ્ણકાંત ઉનડકટ
તુષાર શુક્લ
મહેન્દ્ર પોશિયા
રાજુલ ભાનુશાલી
મીરા જોશી
સ્પર્શ હાર્દિક
ઉમા પરમાર
વિપુલ હડિયા
વિપુલ માંગરોલીયા

વિપિન પરીખ
દર્શિલ ચૌહાણ
હોઝેશ અગવન
મુનીર મલેક
પવન પટેલ
અર્પિત કાસ્તા
ડૉ. બેલા દોંગા
નીલેશ ઉપલાવદીયા

‘પંખ’ની
ઉડાનમાં
સહભાગી પાંખો
યાજ્ઞિક વધાસિયા
મનોરી શાહ
અનંત ગોહિલ
વિરલ જોશી
કેયુર દુધાત

અમારી સાથે ઉડવાના આકાશી માર્ગો

pankhmagazine@gmail.com

<http://www.facebook.com/pankhmagazine>

+919904918168

https://twitter.com/pankh_magazine

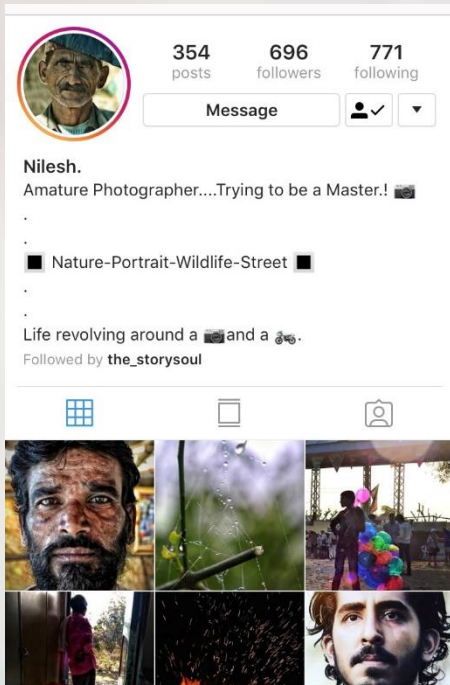

<https://www.youtube.com/channel/UCakmCpwf4oF2ZICl-YPIVDg>

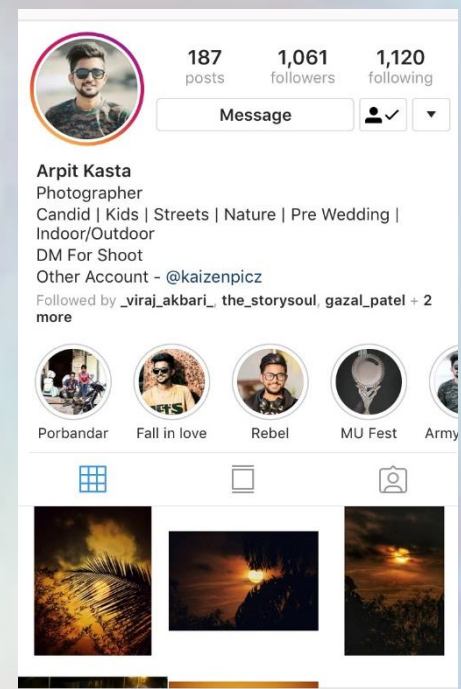

https://www.instagram.com/pankh_magazine/

Follow Our Photographers

https://www.instagram.com/nilesh_1490/

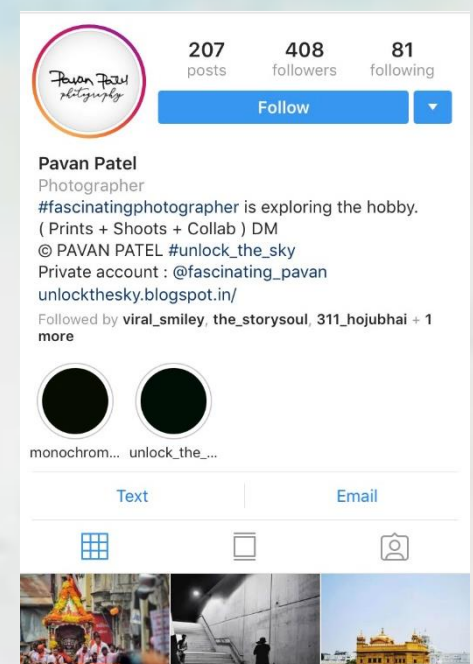
<https://www.instagram.com/appygraphyy/>

https://www.instagram.com/311_hojubhai/

https://www.instagram.com/311_munir/

https://www.instagram.com/unlock_the_sky/

Contact with our Collaborative Writer friends

- 'સ્પર્શ' હાર્દિક : hardik.sparsh@gmail.com
- રાજુલ ભાનુશાલી :
rajul.bhanushali187@gmail.com
- ઉમા પરમાર : uparmar473@gmail.com
- મીરા જોશી :
meerajoshi1993@gmail.com
- વિપુલ હડિયા :
vipulhadiya15@gmail.com
- દર્શિલ ચૌહાણ :
hudashlo@gujjugeek.com
- ડૉ બેલા દોંગા :
drbeladomadia@gmail.com

Contact with 'Team Pankh'

- યાજ્ઞિક વઘાસિયા :
yavaghasia.99@gmail.com
- મનોરી શાહ :
manorishah@gmail.com
- અનંત ગોહિલ :
anantgohil19895@gmail.com
- વિરલ જોશી :
viraldjoshi@gmail.com
- કેયુર દુધાત :
keyurdudhat871@gmail.com

nilesh photography

<http://www.facebook.com/pankhemagazine>

